

Tarih Kimlik ve Türkiye'nin Belleğinin Dış Politikası

Kemal Çiftçi

kemalciftci@hotmail.com

Özet

Türk ulusu büyük bir imparatorluktan var olma yok olma noktasına düşüşünün ve daha sonra ana ülkesini ve ulusal bağımsızlığını korumak için tekrar mücadele edişinin derin izlerini taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927 yılında, 15-20 Ekim tarihleri arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin büyük salonunda toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin ikinci kurultayında okuduğu "Söylev"inde, Ulusal Mücadele öncesinde, sırasında ve sonrasında karşılaştığı güçlükleri anlattığını ve ilerleyen yıllarda tekrar benzer koşullarla karşılaşılması durumunda, Türk Bağımsızlığını ve Cumhuriyetini kurtarmak için, iç ve dış düşmanlarla mücadele etmekten kaçınılmaması gerektiğini vurguladığını görüyoruz. Atatürk ve onunla benzer deneyimleri yaşamış olan arkadaşları, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesine yol açtığını düşündükleri koşulların, Cumhuriyet döneminde tekrar oluşmaması için, öncelikle Osmanlıyı "öteki"leştirerek, devleti ve onun ulusunu oluşturmaya çalıştılar.

Kemal ÇİFTÇİ

Modern Türkiye'nin iç toplumsal yapısı ve dış politikasının temelleri Mustafa Kemal Atatürk tarafından atılmıştır ve O'nun ölümünden sonrada genel karakterini muhafaza etmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Düşman, Kimlik, Öteki, Bellek*

Abstract

Turkish nation bears the deep effects traces of falling from a great Empire to the point of being null and later on struggling again to protect its motherland and national independence.

We see that Mustafa Kemal Ataturk, founder of the Republic of Turkey, described the difficulties that he has met with before, during and after the National Struggle in his speech that he read in the second council of Republic Public convened in the great Hall of Turkish Great Assembly between October 15 – 20 in 1927 and he emphasized that in case it is met with the similar conditions again in the coming years, it must not avoid struggling with internal and external enemies to rescue the Turkish independence and the Republic Ataturk and his fellows who lived the similar experiences with him, tarred to establish the state and its nation, first of all by making the Ottoman “ the other “ in order not to form again the conditions that they believed the yours republic caused the end of Ottoman Empire.

The foundations of internal social structure and foreign policy of Modern Turkey, have been laid by Mustafa Kemal Ataturk and after his death protected its general characteristics.

Keywords: *Enemy, Identity, The Other, Memory*

Giriş

Akademik çalışmalar, belirli kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde benimsenen bilimsel bir temel üzerinde inşa edilmektedirler. Temel tartışmalardan birisi, doğa bilimleri ve toplumsal bilimler şeklindeki ayırmadan sonra bu iki bilim alanında "gerçek"lere ulaşabilmek için izlenecek yöntemler üzerinden sürdürülmektedir. Bu nedenle, doğal dünya ile insanın inşa etmiş olduğu toplumsal dünya arasındaki ayırımın açıklanması gerekmektedir. Bu açıklama, iki alan arasındaki farklılığın görülmesine olanak sağlayacak ve bu bağlamda insan ürünü olan toplumsal dünyanın anlaşılabilmesi ve değiştirilebilmesi için deney, gözlem, ölçme, istatistiksel verilerin kullanılması esasına dayanan ve doğa bilimlerinde kullanılan pozitivist yöntemin, toplumsal bilimler için yeterli olmadığı anlaşılacaktır.

Toplumsal bilimler, tarihsel süreç ve bu sürecin oluşumunu kavramak bağlamında ele alınmalıdır. Tarihsel süreç ve bu sürecin oluşumunun şimdiye yansımaları ise kimlik kavramına götürmektedir. Günümüz dünyasında giderek merkezi bir konuma yerleşen ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan kimlik kavramı üzerinde durmak gerekmektedir.

Kuramsal yaklaşım esas itibarıyla, doğal dünya ile insanın inşa etmiş olduğu toplumsal dünyanın "gerçek"lerine ulaşabilmek için doğal ve toplumsal bilimlerin kullandıkları yöntemlerin bütünüyle örtüşmedikleri düşüncesine dayandırılmıştır. Pozitivist yöntemle, içinde bulunulan zaman diliminde insan davranışları gözlemlenerek, ölçülerek, onların yalnız nesnel görünüşleri tasvir edilerek bir toplumdaki ilişkiler açıklanmaya çalışılmaktadır. İncelenen toplumsal olgunun gerçekliğe tam olarak uyan bir resmini ortaya koymaya çalışan bu tür bir araştırma yöntemi içinde yer aldığımız toplumsal gerçeklik hakkında verimli bir analizin yapılabilmesi için dikkate alınması gereken ampirik verileri edinmemize olanak sağlar. Ancak elde edilen bu bilgi ne kadar gerçekliği yansıtıcı nitelikte olursa olsun sadece olan hakkında bilgi edinilmesine imkan verir, incelenen olgunun oluşum sürecine ilişkin bilgi edinilmesi olanağını vermez. Belirli bir sistem içindeki ilişkileri kavrayabilmek için onları oluş hareketleri içinde tanımak gerekir. Çünkü her birey ve içerisinde yer aldıkları toplumsal dünya, yalnız bugünkü ilişkilerin ürünü değildir. Aslında bu ilişkilerin tarihsel oluş sürecinin bugüne ulaşan ürünleridir. Bu nedenle de toplumların bugüne ulaşan belleklerinin kuruluş ve oluş süreçlerini kavramak gerekmektedir. Şimdinin karar vericileri, kararlarını kendi isteklerine göre ve kendi belirledikleri koşullar içinde değil, oluş süreci içerisinde belirlenmiş olan ve geçmişten şimdiye taşınan koşullar içerisinde vermek durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, toplumsal bilimler, tarihsel süreç ve bu sürecin oluşumunu etkileyen etkenlerin kavranması bağlamında ele alınmalıdır.

Kemal ÇİFTÇİ

Uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında konu ele alındığında, II. Dünya Savaşı sonrasında bir akademik disiplin kimliği kazanabilen uluslararası ilişkilerde, pozitivist yöntemi realist kuramın uluslararası ilişkilerin analizine taşıdığı görülmektedir. İç işler-dış işler ayrımı yapan realizm, iç siyasetten farklı olarak dış siyasetin özgül bir mantığı, kuralı ve gereği olduğu, bu biçimde dış siyasetin moral dışı, değerlerden bağımsız objektif ulusal çıkar maksimizasyonuna dayanan bir alan olduğunu ileri sürmektedir.

Realizmin karşısında yer alan başlıca yaklaşımlardan Eleştirel Kuram ise uluslararası ilişkileri özgül tarihi süreçler içinde hareketli olarak ele almayı öneren ve var olan politik veya akademik sistemi eleştirerek doğrularını oluşturmaya yönelik bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Eleştirel Kuram'da iç siyasal düzenle bir ülkenin dış politikası arasındaki ayrım ortadan kalkmaktadır. Realizm, devletlerin dış politikada toplumsal etkenlerden ciddi biçimde özerk olduklarını varsayarken, Eleştirel Kuram, devletlerin örgütlenme ve davranışında iç yapılarının önemine vurgu yapmaktadır. Devletlerin iç yapıları ve uluslararası sistem tarihsel oluş süreçleri bağlamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda, Eleştirel Kuram'ın yaklaşımlarının Türk dış politikasının anlaşılması bakımından paylaşıldığının ifade edilmesi gerekir.

Her toplum, kendisini oluşturan insanların geçmişlerinden şimdiye taşıdıkları kökleşmiş duygu, düşünce, algılayış ve inanç örüntüleri içerisinde bir anlam ifade etmektedir. Günümüz dünyasında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan kimlik kelimesi, olguların/olayların açıklanması için yürütülen çalışmalarda giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır.

Toplumsallaşma sürecinin sonucu olarak, bir kimlik duygusu oluşmakta ve kişi, içinde yer aldığı toplumun mevcut norm ve referans sistemlerine bağlanmaktadır. Böylelikle kişi, içinde yer aldığı toplumun kolektif kimliğini bireysel psikolojisinde/ruhsallığında içselleştirmektedir. Toplumun ortak bir belleği oluşturulmakta ve bu bellek toplumun geçmişinden kalanı ve süregelen ve toplumun ne yaptığını ifade etmektedir.

Geçmiş dönemlerde de günümüzde de uluslararası ilişkilerde kimlik olgusu ve siyaseti önemli bir role sahip olmuştur. Bir ülkenin dış politikasını anlayabilmek için karar verici makamlarda bulunan kişilerin, mensubu oldukları toplumlarının geçmişinden şimdiye taşıdıkları anlam örüntülerinin, kendi belleklerindeki oluş sürecine bakmak gerekir. Bu oluş sürecinin kavranması kimlik algılamaları doğrultusunda alınan kararların da anlaşılmasına olanak sağlayacaktır.

Ulusal kimliğin oluşumunda modern devletin müdahalesinin belirleyici rolü olmuştur. Kendiliğinden bir süreçle gerçekleşmeye en yakın olan İngiliz ve Fransız örneklerinde bile devlet müdahalesi vardır (Yurdusev, 1997 : 28). Türk ulusal kimliğini ise devleti kuranlar, kendi algılamaları doğrultusunda oluşturmaya çalışmışlar ve bir nevi oluşturulmaya çalışılan ulusal kimlikle-devlet kimliği özdeşleşmiştir.

Bugün, Türk ulusu, büyük bir imparatorluktan yok olma noktasına düşülmesinin ve sonra ana ülkesini ve ulusal bağımsızlığını korumak için tekrar mücadele edişinin derin etkilerini taşıyor. Emperyal bir geçmiş ve büyük bir kültürel mirasla birlikte uluslararası arenada reelpolitığın oyunu ve var olmak için mücadele, Türkiye'nin ulusal felsefesi ve halkının karakteri üzerinde güçlü etkiler bırakmıştır (Aydın, 1999: 156).

Türk ulusal kimliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemi içerisinde devleti kurtarma arayışları, iç isyanlar, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Ulusal/Milli Mücadele süreci içerisinde yetişmiş, olgunlaşmış ve aynı zamanda yeni bir heyecanla Cumhuriyeti kurmuş kadroları motive eden tarihi, kültürel, dini, siyasi ve psikolojik faktörlerin izini taşımaktadır. Bu nedenle, "Cumhuriyet" in temellerinin inşa edilmesi sürecinde ve bugün halen karşılaşılan etnik, dinsel, kültürel veya politik sorunlara karşı karar vericilerin takındıkları tutum ve davranışları kavrayabilmek, Türk dış politikasını anlayabilmek bakımından Osmanlı devletinin çöküş dönemini yaşayan ve aynı zamanda Türklerin yeniden varoluşunu temsil eden ulusal mücadeleyi gerçekleştiren kadroların bu süreç içerisinde oluşan zihinsel koşullanmalarına bakmak gereklidir. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş mantığını ve ideolojik çerçevesini daha anlaşılabilir kılmak mümkün olacaktır.

A - TARİH SÜRECİ

İnsanın özgürleşmesi, insanın doğa üzerindeki egemenliğini ilerletmesinin ve doğal halden farklılaşmasının bir ürünü olmuştur. Max Horkheimer'in ifadesiyle "Özgürlüğün tanımı, tarih kuramıdır; tersinden alırsak tarih de özgürlüğün gelişme öyküsüdür." (Horkheimer, 2002 : 173)

Hegel tarihe doğadan yaklaşmayı reddetmekte, doğa ile tarihin farklı şeyler olduğunu vurgulamaktadır. Her biri bir süreçtir ya da süreçler kümesidir; ama doğa süreçleri tarihsel değildir: doğanın tarihi yoktur. Doğa süreçleri döngüseldir; doğa döner durur ve böyle dönüşlerin yinelenmesiyle hiç bir şey oluşturulmaz ya da kurulamaz. Her gündeğümü, her bahar, her gel-git bir önceki gibidir; döngü kendini yinelediğinden, döngüyü yöneten yasa da değişmez (Collingwood, 1996: 150-151).

Kemal ÇİFTÇİ

Tarih süreçleri, doğa süreçleri gibi salt olay süreçleri değil, düşünce süreçlerinden oluşan bir iç yanı bulunan eylem süreçleridir; tarihçinin aradığı şey de bu düşünce süreçleridir. Her tarih düşünce tarihidir (Collingwood, 1996: 257). Tarihçiler, sadece olayların meydana geldiği durumları değil, insanları motive eden tarihi, kültürel, dini, siyasal, psikolojik faktörleri de dikkate alarak karar vericileri harekete geçiren nedenleri de açıklamalıdır. Yalnız şimdiki zamanda insan davranışlarını gözlemek, ölçmek, onların yalnız nesnel görünümünü tasvir etmek ve bunlarla bir toplumdaki ilişkileri açıklamaya kalkışmak en gerçeksiz bir sonuç ve en kötü soyutlama uydurmak demektir (Ergun, 1982: 22).

İncelenen toplumsal olgunun gerçekliğe sadık bir resmini çekmeyi hedefleyen bu tür bir araştırma bize içinde bulunduğumuz toplumsal gerçeklik hakkında verimli bir analizi yapabilmemiz için gözardı edilemeyecek ampirik verileri sağlar. Çekilen resim bize elzem olan bilgiyi verir. Ama bu bilgi ne kadar gerçekliği yansıtıcı nitelikte ve dakik olursa olsun geçici ihtiyaçlara cevap vermekten öteye gitmez çünkü bize ancak olan hakkında bilgi verir, incelenen olgunun oluşum sürecine ışık tutmaz (Vergin, 2003 :169.) Belirli bir anda ve belirli bir sistem içindeki ilişkileri genetik olarak yani oluş hareketleri içinde tanımak gerekir. Çünkü her birey, yalnız bugünkü ilişkilerin sentezi değil, bu ilişkilerin tarihidir de; yani tüm geçmişin bir özetidir (Gramsci, 1997: 54). Geçmiş, insan bilincinin sürekli bir boyutu; insan toplumunun kurumları, değerleri ve diğer kalıplarının kaçınılmaz bir bileşenidir(Hobsbawm, 1999:17). İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyiflerine göre değil; kendi seçtikleri koşullar içinde değil, doğrudan karşı karşıya kaldıkları, belirlenmiş olan ve geçmişten gelen koşullar içinde yaparlar (Marx, 2002 : 13).

Tarih burada ve şimdi tasarlanır ve yazılır. Bu tasarlayış ve yazışla tarihçi, bugünün kavramları ve düşünüş biçimiyle, geçmişi zihninde yeniden canlandırır; adeta geçmişi yeniden kurar. Birbirini izleyen iki tarihsel olay, ancak, şimdiki durumları, geleceğin tahmin edilmiş durumları açısından değerlendirilebilen, eyleyen öznelerin, geriye aktarılmış bağlantı sistemi içinde, geçmiş bir şimdiki zamanın geçmiş bir gelecekle ilişkisinden anlaşılabilir (Habermas, 1998:301).

Okullarda öğretilen şekliyle tarih, inanç ve tutumların oluşumuna önemli bir katkı yapar. Tüm rejimlerin kendi gençlerine okulda bir miktar tarih öğretmelerinin nedeni nedir? Kuşkusuz buradaki amaç, onların toplumlarını ve toplumlarının nasıl değiştiğini anlamaları değil, kendi ülkelerini onaylamaları, kendi ülkeleriyle iftihar etmeleri, iyi yurttaşlar olmalarıdır (Hobsbawm, 1999: 56).

B- TOPLUMSALLAŞMA/KİMLİKLENME SÜRECİ

Jung'a göre; savaşlar, hanedanlar, toplumsal karışıklıklar, toprak ele geçirmeler ve dinler; bütün bunlar, bireyin gizli ve temel ruhsal davranışının en yapay belirtileridir ve bunların bilincinde olmadığından da davranışları tarihçinin gözünden kaçmaktadır. Önemli olan bireyin öznel yaşamıdır ve tarihi oluşturan da budur (Jung, 2004: 54). İnsan beyni insanlığın derin ve eski deneyimleriyle toplumsallaşma süreci içerisinde biçimlendirilmekte ve etkilenmektedir. İnsanın içinde yer aldığı grup veya toplumun normlarına, değerlerine veya davranış modellerine katılımını sağlayan sosyalleşme süreci, sosyal bağın oluşumunda önemli bir rol oynar. Çocuk, bu süreç içinde aile, okul, akran grupları, kitle iletişim araçları ve diğer kurumların etkisiyle, toplumda mevcut norm ve referans sistemlerine bağlanır. Sosyalleşme sürecinde çocuk, bir yandan çevresiyle ilişki içerisinde biçimlenirken, diğer yandan değişik bağlamlarda kendi kendini keşfederek kendi benini kavrar. Bu açıdan, çocuğun gelişimi onun çevre tarafından basitçe şekillendirilmesi anlamını taşımaz; çocuk kişiliğini çevreyle etkileşimsel bir dinamik içinde kazanır ve sosyalleşme, çocukluk döneminden sonra çeşitli gruplar içinde devam eder (Bilgin, 2001: 7-8). Toplum her yeni üyesini kendi istemleri doğrultusunda biçimlendirmeye çalışır. Dil ve çevre, bireyin düşüncesinin niteliğini belirlemede etkili olmakta; ama yine de kalıplanmaya çalışılan bireyle toplumun istemleri arasında çatışmalar çıkabilmekte, bu da toplumsal değişmelerin yolunu açmaktadır. Toplumun, bireyleri genel bir modele uyma yönündeki tüm zorlamalarına rağmen, azınlıklar ve genel ortama uymayanlar, hem baskıya direnmekte ve hem de bazen yeni yaşama, düşünme, davranma tarzları yaratmayı ve çoğunluğun bunlara katılmasını sağlamayı başarmaktadır (Bilgin, 2001: 66). Toplumsal değişmelerin yarattığı ya da getirdiği yeni ortam, insanın etrafında yeni bir uyarıcı ağı ve çok değişmiş yaşama koşulları yaymaktadır. Ve böylece dönüşmüş bulunan ortamın çok çeşitli baskısı, genel olarak insanın ruhsallığı, özel olarak insanın duyma, düşünme, algılama ve isteme tarzlarını etkilemektedir (Ergun, 1982: 34-35).

1- Kimlik Duygusunun ve Kolektif Belleğin Oluşumu

İnsan tarihsel bir varlıktır; çünkü insan toplumların tarihinin bir ürünüdür ve içinde bulunduğu çevrede ilişkileriyle şartlandığına göre bütün halleri toplumunun tarihinin bir özeti sayılır. Her toplumdaki hareket ve değişme, toplumların özel tarihsel süreçleri ile açıklanabilir (Ergun, 1982:18). İnsanın, içinde yer aldığı grup veya toplumun normlarına, değerlerine veya davranış modellerine katılımını sağlayan toplumsallaşma süreci, sosyal bağın oluşumunda önemli bir rol oynar. Toplumsallaşma sürecinin sonucu olarak, bir kimlik duygusu oluşur. Kişi, toplumda mevcut norm ve referans

Kemal ÇİFTÇİ

sistemlerine bağlanır.

Kişinin, toplumda mevcut norm ve referans sistemlerine bağlanması, içinde yer aldığı toplumun kolektif kimliğini bireysel psikolojisinde/ruhsallığında içselleştirmesi demektir. Kolektif kimlik, bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif bellekten hareketle inşa edilir (Bilgin, 1994: 53). Kolektif bellek, toplumun geçmişinden kalanı ve süregelen ve toplumun ne yaptığını ifade etmektedir. Türkiye’de yapılan bir araştırmada, toplumumuzda en çok sevilen ülkelerin/ulusların sırasıyla Japonlar, Bosna - Hersekli, İtalyanlar, Türkmenler, en az sevilen ülkelerin/ulusların ise Sırp, Bulgarlar, Ermeniler, Yunanlılar, Almanlar, Ruslar olduğu şeklinde bir sonuca ulaşılmıştır (Bilgin, 2001). Bizler, hiç bir Almanla, Ermeni ile veya Japonla karşılaşmamış olsak bile belleğimizdeki duyumuza göre birtakım kategorileştirmeler yaparız.

Geçmiş, bellekte olduğu gibi kalmaz. İlerleyen şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Yeni olanda, sadece yeniden kurulan geçmiş biçiminde ortaya çıkabilir. Gelenekler yalnız geleneklerle ve geçmiş yalnız geçmişle değiştirilebilir. Toplum yeni fikirleri alıp, geçmişin yerine koymaz, sadece geçmişi o zamana kadar etkili olmuş başka gruplardan farklı biçimde devralır (Assmann, 2001: 45-46 .)

2- Kimlik ve Farklılık / "Öteki"lik

"Öteki" ve "ötekileştirme" sözcükleri kimliklerin oluşum süreçlerinin açıklanmasında sıkça kullanılmakta olan kavramlardır. Bir kimlik, toplumsal olarak kabul edilmiş bir dizi farklılıkla olan ilişkisi yoluyla oluşturulur. Bu farklılıklar onun varlığı için hayati önem taşır. Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı "öteki"liğe dönüştürür (Connolly, 1995: 93).

Her kimlik, öteki içselleştirilerek inşa edilir. Farklılıkların tehdit oluşturması ya da tehdit olarak algılanarak "ötekileştirilme"si salt tanımlama işlevinin ötesinde kimliği kuvvetlendirme işlevi görür. Günlük yaşamda, zaman zaman, insanların (bizim veya başkaları tarafından), gizli bir hesabın peşinde olmak, karanlık işler çevirmek ve gizli bir planı gerçekleştirmeye çalışmakla suçlandığına tanık olunmaktadır (Bilgin, 2001:127.). Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasının, Türkiye’de yaşanan terörün ve komşu ülkelerle ilişkilerde yaşanan sorunların dış güçlere ve onların içerideki işbirlikçilerinin faaliyetlerine bağlandığı görülmektedir. Devleti yöneten rejim, oluşturmaya çalıştığı kolektif kimliğin kesinliğini korumak için, kendi farklılığını ortaya koymaya çalışırken, kendi öteki veya ötekilerinden önemli ölçüde yararlanır. Kolektif kimliğe karşı iç ve dış tehditler ortaya çıktığında

veya böyle bir tehdit algılaması içerisine toplum girdiğinde ulusal sadakatın yöneldiği başta gelen yerin devlet olduğu da dikkatten kaçmamalıdır.

Tarih süreci içinde Avrupa'nın değişik "öteki"leri olmuştur. Bütün Ortaçağ boyunca Avrupa'nın "öteki"si İslam'dır. On beşinci yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar genelde İslam, özelde Türkler(Osmanlı İmparatorluğu) Avrupa'nın etkili "öteki"sidir. Birbirleri ile hep mücadele içinde olan Avrupalılar Osmanlı'nın doğudaki varlığı ve baskısı sayesinde birlik ve bütünlük düşüncesine ve bilincine sahip olmuşlardır. Bütün kimliklerde görülen dış güçler sayesinde birlik ve bütünlük oluşturma süreci modern Avrupa'da da Osmanlı ile gerçekleşmiştir (Bilgin, 2001: 63). Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakerelerinin başlamasına muhalefet eden ülkelerin başında gelen ve halkının da ağırlıklı bölümünün Türkiye'nin üyeliğine karşı çıktığı ileri sürülen Avusturya'nın kimlik oluşum sürecindeki Türk'lerin ötekiliği bugünün politikalarında yansımaları bulmaktadır. Avusturya'nın önde gelen dergilerinden Profil'in yazarı Georg Hoffman,

"Tüm okul kitaplarında Türklerle kimin savaştığından, 1683'te Hıristiyan dünyasını Türk işgalinden kimin kurtardığından bahsediliyor"

demekte, tüm bu olayların Avusturya kimliğinin oluşmasındaki önemli rolüne işaret etmektedir (Cumhuriyet, 4 Ekim 2005).

Sonraları, kim Avrupa için tehdit olarak algılanmışsa, o etkili olan öteki haline gelmiştir. Soğuk savaş döneminde, "öteki"nin değişen imajı komünist kimlik olmuştur. "Komünist" sözcüğü, Batı'nın iyilik, güzellik, doğruluk, insan özgürlüğü, demokrasi gibi evrensel değerlerine karşı çıkan bütün kötülüklerin kaynağı ve taşıyıcısı olan bir kavram olarak Batılı insanın zihninde kurulmuştur (Bulaç, 1995: 79). 1990'larda Doğu Bloku'nun dağılmasıyla birlikte yaşanan gelişmelerle birlikte Batı, bir askeri ittifak olan NATO'dan başlamak üzere, kendini "yeni öteki"ne göre şekillendirmeye başlamıştır. Batı'nın yeni başta gelen "öteki"si "İslam fundamentalizmi" olurken eski tehdidin yerini alacak tehditler de ortaya çıkmıştır. Yeni tehditler etnik ve dini çatışmalar, nükleer ve kimyasal silahlanma, terörizm, ekonomik ve politik istikrarsızlıklar veya önceden tahmin edilemeyen gelecekte ortaya çıkabilecek çeşitli karanlık ve istenmeyen gelişmeler olarak saptanmıştır.

Görüldüğü üzere, Batı, tarihsel süreç içinde farklı coğrafyaları, farklı kimlikleri "öteki" olarak inşa etmekte ve bu ötekileri, "modernleştirmeye", "denetlemeye" ve "dönüştürmeye" çalışmaktadır. Modern uluslararası ilişkilerin devletlerarası ilişkiler olarak kurgulanma döneminde de 1945 sonrası devletler yanında uluslararası örgütlerin önem kazandığı dönemde de, 1980'lerden itibaren başlayan uluslararası ilişkilerin küreselleşme

Kemal ÇİFTÇİ

döneminde de ve 1990'lardan bugüne yaşadığımız *Soğuk Savaş sonrası dönemde* de, kimlik olgusu ve siyaseti hep önemli bir rol oynamıştır (Keyman, 2005: 222-223).

Türkiye'nin karar vericilerinin kimliklerini şekillendiren "öteki"lerini kavramaksızın Türkiye'nin iç ve dış politikasını anlamak olanaklı olmadığı gibi, yeni muhafazakarlık olarak adlandırılan bir ideolojiyi ABD'de 2000 yılında iktidara taşımış olan Bush yönetiminin, kimlik çözümlemesini yapmaksızın da, zora dayalı bir hegemonik düzen kurmaya yönelik ABD dış politikasını anlamak olanaklı olmayacaktır. Devletlerin egemen/hegemon kimliklerinin oluşum süreçlerinin kavranması, gerek devletlerin iç politikaları gerekse de dış politikalarının anlaşılması bakımından merkezi bir önem taşımaktadır.

C- TÜRK ULUSAL KİMLİĞİ'NİN OLUŞMASI

Yeni Türk devletinin 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilmesi sonrasında ulusal kimlik, devlet kimliği ile özdeş bir hale gelmiştir. Bu kimliğin hegemon ideolojisi olan Kemalizm, uzun bir tarihi geçmişten alınan tecrübeler üzerine inşa edilmiştir. Türkiye'nin dış politikasını anlayabilmek için de Türk ulusal kimliğinin oluşum sürecine bakmak gereklidir.

Türk ulusal kimliği, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1683 tarihindeki Viyana yenilgisi sonrasında, sürekli bir biçimde Avrupa'daki devletler karşısında askeri yenilgilere uğramaya ve toprak kaybetmeye başlaması sonucu orduyu, daha üstün bir düzeye ulaştırmış oldukları kabul edilen Avrupa ordularının standartlarına kavuşturma girişimleriyle birlikte oluşmaya başlamıştır. Avrupalıların baskı ve istemlerini bertaraf edebilmenin, başka bir ifadeyle geçiştirebilmenin bir politikası olmasının yanı sıra giderek tüm imparatorluğu/devleti Avrupalıların standartlarına kavuşturarak devamlılığının sağlanabileceği yönündeki bir ön kabulde birlikte, ironik bir biçimde, şekillenmiştir.

Avrupa devletlerinin, Osmanlı Devleti içerisinde kapitülasyonlar yoluyla özerklikler elde etmeleri, Fransız ihtilalinin etkisiyle ortaya çıkmaya başlayan ulusalcılık temelli isyanlar ve bu isyanların diğer Avrupa devletlerince desteklenmesi ve ilerleyen yıllar içerisinde devletin giderek artan miktarlarda toprak kaybetmeye başlaması, başta Avrupa'dan örnek alınarak oluşturulmuş olan okullarda verilen bir eğitim sürecinden gelen Osmanlı subayları ve sivil aydınların imparatorluğu/devleti kurtarmak için çeşitli arayışlar içerisine girmelerine yol açmıştır. 1900'lerin başlarındaki Osmanlı subayları ve sivil aydınları, kısa süre içerisinde bir çok deneyim yaşamışlardır. Türk ulusal kimliği, esas itibarıyla, XIX. yüzyılın son yarısında yoğunluk kazanmaya başlayan iç isyanlar, Balkan Savaşları, I.

Dünya Savaşı, Milli Mücadele ve onu takip eden "Cumhuriyet" in ilk on beş yılı içerisinde şekillenmiştir. Bu dönemin subaylarından birisi olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal de, 1908'den önce Şam'a sürülmüştür. "Hürriyet" cemiyetini kurmuştur. Selanik'te İttihatçıdır. 31 Mart'ta, Bingazi'de, Çanakkale'de, Rus cephesi karşısında, Suriye ve Filistin cephesinde, her yerde vardır (Atay, 2004: 354). Benzer süreçlerden geçen ve ortak duyuş, düşünüş ve algılama biçimlerine sahip olan subaylar ve sivil aydınlar, Mustafa Kemal'in liderliğinde kaybedilen bir imparatorluktan sonra yeni ulusal bir devletin kuruluşunu gerçekleştirebilmişlerdir.

Mustafa Kemal'in hayat hikayesinde simgeleşen deneyimlerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin iç yapısının oluşturulması ve dış politikası üzerinde derin etkileri olmuştur. Cumhuriyetin iç siyasal ve toplumsal yapısı ve dış politikası geçmişin ağır ve olumsuz sonuçları üzerine şekillenmiştir. Geçmişten alınan derslerle devletin iç düşmanları olduğu ve bu iç düşmanların dış düşmanlar tarafından desteklendiği hatta bu düşmanların devletin bütün kademelerini bile ele geçirmeye çalışabilecekleri hatta ele geçirebilecekleri düşüncesi, karar vericilerin algılamalarının oluşumunda temel teşkil eder olmuştur.

Cumhuriyet rejimi, Osmanlı'nın çöküş ve dağılışı süreci içerisinde var olan iç ve dış sorunların süregiden etkisinden kendisini kurtaramadığı gibi ulus - devlet yaratma süreci içerisinde, devletin yeni aidiyetlerine direnç gösteren ve dış destekle elinde kalan ata yurdu Anadolu'yu da parçalamak istediklerini düşündüğü yeni iç ve dış düşmanlarla da baş etmek zorunda kalacaktır. Cumhuriyet iktidarına karşı gösterilen her muhalefet, içeriğine bakılmaksızın, iç ve dış düşmanların işbirliği halinde yeni devlete karşı koyuşları olarak algılanacaktır.

Osmanlı Devleti'nin çöküş ve dağılıma süreci içerisinde Türk ulusal kimliğinin oluşumunu şekillendiren ve Türklerin belleğinde yer etmiş bulunan belli başlı olaylara kısaca değinmek yerinde olacaktır.

a -Kanun-i Esasi: Bağımsızlık Yolunda Bir Araç

Dış baskılar sonucu, elde kalan son Avrupa topraklarının da ıslahat yapılmadığı bahanesiyle yitirileceğini kavrayan genç subaylar, devleti kurtarmak adına örgütlenmeye girişmişlerdir. 1889'da İstanbul'da Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından kurulan İttihad- ı Osmani Cemiyeti'nin amacı, 1876'da ilan edilmiş, ancak 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşından sonra rafa kaldırılmış olan Kanun- i Esasi'yi ve parlamentoyu geri getirebilme. Sonraki birkaç yıl boyunca bu cemiyet çok yavaş büyüdü. Cemiyetin bazı üyeleri padişahın zaptiyesi tarafından tutuklandı. Bazıları ise dışarıya, çoğunlukla da Paris'e kaçarak tutuklanmaktan kurtulabildiler. Dışarıya

Kemal ÇİFTÇİ

kaçanlar, Pariste mülteci Osmanlı meşrutiyetçilerinden küçük bir topluluk buldular. Onlarda İttihat ve Terakki Cemiyeti adında küçük bir cemiyet kurmuşlardı (Zurcher, 2000: 131.) İfade etmek gerekir ki, kendi dönemlerindeki yöneticiler tarafından dış güçlerin desteğinde devlete karşı gelen iç düşman kategorisi içerisindeydiler.

Padişah II. Abdülhamit, 1897’de gizlice toplanan İttihat ve Terakki Cemiyeti kongresini hafiyelerinden öğrenmiş ve şu değerlendirmede bulunmuştu:

“Bu gençlerin, birkaç kendini beğenmiş entrikacı idarecinin izinde sürüklenmiş olmaları çok yazık! Milleti aydınlatmak, terakki ettirmek gibi riyakârane bahaneler bularak mevcut düzeni yıkıp, atalarının asırlardır yaptıklarını mahvederek sözde yenilik getirmek istiyorlar; hakikatte istekleri hükümetimin tecrübeli idarecilerini devirerek yerlerine geçmek ve iktidara sahip çıkmaktır. Bunlar dinlerini, vatanlarını inkâr eden riyakâr, sefil bir çetedir. Öyle olmasa can düşmanımız olan Hıristiyan kuvvetleriyle anlaşarak vatanlarının, dindaşlarının mahvına çalışmazlardı.” (Sultan Abdülhamit, 1984: 82-83.)

Kanun-i Esasi’nin yürürlüğe konulması suretiyle oluşacak parlamenter bir siyasal rejim isteği, özgürlüğün gerçekleştirilmesinde bir araç olmaktan çok, devletin farklı "milliyetçilik akımları" sonucu parçalanmasını önlemek için ortaya atılmıştı. Yani parlamentonun yerleşmesini istemek, özgürlüğün gerçekleştirilmesi için değil, devletin güçlendirilmesi ve kurtarılması içindi (Köker, 2005: 130).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Abdülhamid rejimine karşı savaşında ülkenin her yanındaki milliyetçi gruplarla ortaktır. II. Meşrutiyetin 1908’de ilanından sonra da İttihat ve Terakki genel merkezi Osmanlı topraklarında bulunan çeşitli siyasi ihtilâl cemiyetlerini bir “Osmanlı camiası” siyasi cemiyeti halinde birleştirmek için girişimlerde bulunur. Ancak, üç dört ay devam eden görüşmelere rağmen hiçbir milletin siyasi ihtilâl komitelerinin İttihat ve Terakki Cemiyeti içine alınması konusundaki çalışmalar sonuca götürülemez. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin bir diğer önde gelen ismi Tâlat Paşa ile birlikte görüşmelere katılmış olan Cemal Paşa, siyasi ihtilâl cemiyetlerinin amacının farklı olduğunu, II. Meşrutiyet ilan edilinceye kadar birçok tehlikeye maruz olarak gizlice yaptıkları bağımsızlık teşviklerini bundan sonra açıkça yapmak ve amaçlarına daha çabuk kavuşmak istediklerini söylemekte ve esasen hepsinin talimatlarını dışarıdan aldıklarını ve İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne yalnızca yapmacık/zahiri bir güleryüz gösterdiklerini ifade etmektedir (Cemal Paşa, 1977). Kanun-i Esasi’nin verdiği özgürlük sayesinde, ilk uygun fırsatta hükümete karşı gelmek ve Avrupa tarafından yapılacak bir müdahale sonucunda

bağımsızlık sağlamak amacıyla, bir kısmı Anadolu'da ve bir kısmı da Rumeli'de büyük bir hızla ve pek açık bir şekilde milli varlıkları için çalışıyorlardı (Talât Paşa, 2000: 23.). Osmanlı'nın bütün unsurlarını bir araya getirerek güçlü bir devlet oluşturmak ve dış müdahalelere son vermek için bir "Osmanlı" kimliği oluşturulabileceği düşünülüyordu. Kânun-i Esâfî gereğince resmî dil ve orta ile yüksek öğretim dilinin Türkçe olması ise unsurlarca Türklüğün baskısı şeklinde algılanıyordu (Bayar, Cilt:3, 1997: 60.) Türkçe öğretimin ilerlemesi Türkler dışındaki unsurların da bir dereceye kadar Türkleşmesine yol açacaktı. Unsurların kendi ulusal bağımsızlıklarına ulaşma programlarından vazgeçmek istemediklerinin farkına varan İttihat ve Terakki'de "Osmanlılık" düşüncesinden uzaklaşmaya başladı. Ermeni siyasi partilerinin İttihat ve Terakki Fırkası'nı desteklemekten vazgeçmeleri ve Ermeni sorununu uluslararasılaştırmaya çalışmaları; Rumların ise Venizelos'un "megalo idea"sını desteklemeye başlamaları ile İttihat ve Terakki önderleri tam anlamıyla Türk ulusçuluğu politikasını benimsemeye başladılar. Artık, devletin kurtarılabilmesi için, en büyük ve aynı zamanda da en sadık etnik grup olan Türklere dönmekten başka çare yoktu (Okutan, 2004, 51-52). Türklere dönüş ise diğer etnik grupların kopma sürecinin hızlanmasını da beraberinde getirecektir.

Osmanlı Devleti II. Meşrutiyet sonrası seçimlerle uğraşırken, fırsattan istifade eden Avusturya 5 Ekim 1908'de Bosna - Hersek'i ilhak ettiğini açıkladı. Aynı gün Girit adası da Yunanistan ile birleştiğini ilân etti. Bulgaristan, 6 Ekim 1908 günü bağımsızlığını ilân etti. Zaten son yıllarda Avrupalı büyük devletler tarafından tam bağımsız bir devlet olarak görülen Bulgaristan Prensiği'nin Osmanlı Devleti ile olan tek bağı, verdiği vergilerdi. Böylece Bulgaristan kendisine, Osmanlı Devleti'ne tam manasıyla tâbi olduğu günleri hatırlatan bu bağdan, bağımsızlığını ilân etmekle kurtulmuş oluyordu (Halaçoğlu, 1995: 11). Osmanlı İmparatorluğu içeride bir rejim değişikliği yaşarken; adeta vatanın kurtuluşu için tek çare olarak görülen Kanun-i Esasi yürürlüğe konulmuşken; İsmet İnönü'nün deyişiyle,

"Vatanseverler fırsat bekleyen düşmanlar tarafından suratlarına vurulmuş bir şamarın acısını duyuyorlardı." (İnönü, 1. Kitap, 1985: 47.)

b- 31 Mart Vak'ası: İrticai Kalkışma

31 Mart Vak'ası olarak adlandırılan olayın, Osmanlı'nın yeni rejimine karşı bir ayaklanma olduğunu görüyoruz. Ayaklanmayı teşvik edenlere göre, İttihatçılar ve onların devlet adamları, ülkeye "gâvurluğu" getirmişler, müslümanlık elden gitmiş, halk kâfir olmuştu. Bunun sorumluları hükümet adamları olmakla beraber, askerlerin başlarındaki genç ve okullu subayların da bu işte payları büyüktü.

Kemal ÇİFTÇİ

Ayaklanan avcı taburları şeriat isteğinden başka Bakanlar Kurulu'nun/Meclis-i Vükelâ'nın istifasını, mebusların dağılmasını, şeriat düzeninin uygulanmasını ve alaylı subayların tekrar yerlerine iâdesini şart koşuyorlardı (Ertürk, 1996: 35).

II. Abdülhamid'in de bazı kaynaklarca rolü olduğu iddia edilen ayaklanma, taşra şehirlerinde müthiş bir etki yaratmış, Üçüncü Ordunun merkezinin bulunduğu Selânik'ten yola çıkan ve Hareket Ordusu diye adlandırılan ordu, İstanbul'a gelmiş ve ayaklanmayı bastırmıştı. Zafer gene İttihat ve Terakki'nin ve onun tuttuğu askerlerindi (Atay, 2004: 60).

İnönü'nün ifadesiyle 31 Mart faciası Osmanlı tarihinin en büyük irtica hareketlerinden biridir. Din ve şeriat namına ve siyasi, askeri ıslahat aleyhine yapılmıştır (İnönü, 1. Kitap, 1985: 53.). Türkiye'de istikrarlı bir demokrasi rejiminin kurulmasını ulusal çıkarlarına uygun bulmayan yerli ve yabancı unsurlar, ayaklanmayı alkışlamaktadır. Meydan, tamamıyla bir irtica ocağı olan İttihat-ı Muhammedî Cemiyeti ile onun organı *Volkan* gazetesinin başyazarı Derviş Vahdeti'ye ve benzerlerine kalmıştır (Bayar, Cilt:1, 1997: 134) . Derviş Vahdeti "Volkan Gazetesi " ile İttihat ve Terakkicilere "Rumeli Eşkiyası" diye hitab etmektedir (Ertürk, 1996: 37). "Vak'a" planlanan hedefe ulaştırılmayınca ayaklanmayla özdeşleştirilen Muhammedî'ler yenilmiştir ve bu yenilgiyi çok ağır ödemişlerdir. Örfi idare ilan edilmiştir. Divan-ı Harp kurulmuştur. Derviş Vahdeti idam edilmiştir. Onun'la beraber eylemlere katılan birçok kişi idam ve ağır cezalara mahkum edilmiştir (Tunaya, Cilt: 1, 1998: 229)

Ahrâr Fırkası'nın da ayaklanmadan yararlanmak istediği ve ayaklanma ile bağlantısı olduğu kabul ediliyordu. Ahrar mensupları, İttihat ve Terakki'ye karşı tutumlarının faturasını, olaylar bastırıldıktan sonra ağır şekilde hayatları ile ödemişlerdir. Fırkanın takibe uğrayan üyelerinin bir kısmı tutuklanmış, yargılanmış, bir kısmı da ülke dışına kaçmıştır (Tunaya, Cilt: 1, 1998: 186).

Olayın bastırılmasından sonra, niteliğinin saptanması, Osmanlı siyasal hayatını, özellikle parlamentoyu zaman zaman meşgul etmiştir. Genel ve klasikleşmiş bir inanca göre, "31 Mart Vak'ası" ile "irtica" sözcükleri eşanlamda idiler ve kaynaşmışlardır. Üstelik, bu öyle gelip geçici ve sınırlı bir irtica olayı da değildi (Tunaya, Cilt: 1, 1998: 219). İnönü'nün ifadeleri ayaklanmanın yaratmış olduğu tedirginliğin büyüklüğünü göstermektedir. İnönü,

"III. Selim zamanındaki nizamı cedit aleyhtarı irtica ile 1909'daki 31 Mart irticaından hangisinin vatan için daha çok zararlar getirmiş olduğunu mukayese edemiyorum. 31 Martı her hatırladığım zaman bir büyük binanın yıkıldığını görürüm. Bu facia yeni kurulan, büyük ümitlerle dolu Meşrutiyet rejimini, hemen sekiz ay sonra aksi istikamete yöneltmeye sebep olmuştur. İç idaremizde bir vehim ve emniyetsizlik havası girmiş, bu havayı tasfiye etmek bir daha mümkün olmamıştır. Kurulan Örfi İdare ve Divanharpler sonuna kadar baki kalmıştır." (İnönü, 1. Kitap, 1985:50)

demektedir. 31 Mart Vak'ası'na kısaca bir göz attığımızda ayaklanmada irticacıların, rejim düşmanlarının, devletin en üst karar vericisi konumundaki Padişahın, Osmanlı'da istikrar istemeyen yerli ve yabancı unsurların, Ahrar Fırkası gibi dönemin önde gelen muhalefet partisinin rolü olduğu şeklinde bir algılamanın oluştuğu ve günümüzde de bu algılama biçiminin belleklerdeki yerini koruduğu görülmektedir. Üstelik söz konusu algılama, daha eski dönemlerdeki Osmanlı'nın modernleşmesi yönündeki girişimlerine karşı gerçekleşen ayaklanmalarla bağlantılandırılarak aktarılmaktadır.

c- Yemen, Makedonya ve Arnavutluk İsyamları

1908-1911 tarihleri arasında Yemen, Makedonya ve Arnavutluk'ta askeri müdahaleyi gerektiren ayaklanmalar oldu. Arnavutlar'ın Mart 1910'da başlayan ayaklanmalarının ise belleklerde ayrı bir yeri olduğunu ifade edebiliriz. Çoğunluğu Müslüman olan ve gerek Osmanlı yönetiminde gerekse de İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde önemli pozisyonlarda bulunan Arnavutların ayaklanması tam bir darbe olarak algılanmıştır. Meclis'te ve üyesi oldukları Hürriyet ve İtilâf Partisi içinde, gerçek meşrutiyet ve hürriyet prensiplerini ülkenin çıkarına korumak için bulduklarını ileri süren Arnavut kökenli İsmail Kemal Bey, Hasan Piriştine, Esat Toptani ve Müfit Flora gibi mebusların, gerçekte Meclis'i de muhalefet perdesi altında ayrılık amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullandıkları düşünülmektedir (Bayar, Cilt:2, 1997: 115). Arnavut çeteleri de, Makedonyalı Bulgar ve Rum komiteleriyle birlikte çalışmaktadırlar. Yüzyıllardır sadakatle bağlı bulduklarını söyledikleri devleti parçalamak, yıkmak isteyen yabancı devletlerle işbirliği yapmak yolunu onlar da tutmuşlardır (Menteşe, 1986).

Makedonya'nın Türkler'in belleğinde ayrı bir yeri vardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal'in Makedonya ile ilgisini bu noktada göz önünde tutmak gerekir. Makedonya on yedinci asrın sonlarına kadar Viyana kapılarına doğru giden Osmanlı ordularının fetih destanları havası içinde idi. Makedonya'da yerleşen Türklerin bir adı da "evlâd-ı fatihan", "Fâtihlerin çocukları"dır (Atay, 2004:23). On yedinci yüzyıldan beri Osmanlı İmparatorluğu ülkeler kaybederken Makedonya, devleti kurtarmak isteyenlerin yeşerdiği verimli bir ova olacaktır. On dokuzuncu asrın

Kemal ÇİFTÇİ

sonlarına doğru “can çekişen” hasta adamın en zayıf yeri Makedonya’dır. Avusturya - Macaristan İmparatorluğu Selânik’e inmek, Yunanistan Kuzeye, Sırbistan Güney’e doğru genişlemek, Bulgaristan büyümek istemektedir. Türkler ise bir ürperti içerisindedirler. Osmanlı tarihinde “serhad ” denen şey, ileri yürüyüşlerin daima başka yurtlara doğru uzaklaşan müjdecisi iken, artık geri dönüşlerin, gitgide, bir kara haberci kıldığı serhad, sanki bütün Avrupa Türkiye’sinin topraklarına yayılmıştır. Eski hasretler, destan ve türküleri ile, yeni korku, şüphe ve rivayetleri ile, serhad, bütün Makedonya’nın şehirleri ve köyleri içindedir (Atay, 2004: 29).

İkinci büyük isyan Yemen’de çıkmıştır. Birçok Osmanlı askeri Yemen’de sonu gelmeyen küçük çaplı savaşlarda yaşamını yitirdi. “Yemen” halk türkülerinde, Osmanlı/Türk askerinin kötü durumuyla eşanlamlıydı. İsyanın bastırılması için I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerle işbirliği yaparak Osmanlı’yı arkadan vuracak olan Şerif Hüseyin’le işbirliği yapıldı. Yemen’e sevk edilen kuvvetler Rumeli’nden getirilmiş, çoğu 2. Ordu bölgesinin iyi yetişmiş, o zaman yeni olan makineli tüfekler ve seri ateşli dağ topları ile teçhiz edilmiş kıtalardı. Bu dönemde İstanbul’da Arnavutlara karşı güvensizlik artmış ve Arnavutluk’ta da Yemende’ki gibi seferler yapılmışken, dönemin Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa’yla birlikte Yemen’e gitmiş olan İnönü’nün ifadesiyle;

“Arnavutluk’un bir kısım seçme evladının uzak diyarlarda devlete sadakatle hizmet etmesi insanı düşündürüyordu.” (İnönü, 1. Kitap, 1985: 64)

Yemen’e gönderilen 35-36 taburdan oluşan ordunun, hemen hemen tamamı Yemen’de hastalıktan, iklimden ve çarpışmalardan dolayı eriyecektir.

Arnavutların isyan etmelerinin bellekteki izlerine baktığımız zaman devlet yönetiminde ve iktidar partisi içerisinde etkin konumlarda bulunmuş olmalarına ve hem de Müslüman kimliğini taşımalarına karşın, onlarda dış güçlerin işbirlikçisi olarak algılanmışlardır. İktidar partisine karşı muhalefet partisini desteklemişler, Meclis’i, rejimi ve hürriyet ilkelerini ülkenin çıkarları doğrultusunda savunduklarını söyleyerek aslında gizli amaçları olan ayrılık noktasına ulaşmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Ancak, bir kısım seçme Arnavut’un başka bir isyanı bastırmak için devlete sadakatle hizmet etmeleri üzerinde durulması gereken bir başka noktaya işaret etmektedir. Bu durum ise Arnavutların hepsinin hain veya dış güçlerin işbirlikçisi olarak algılanmadığını göstermektedir.

Makedonya sorunu, Türklerin belleğinde, yaşanan toprakların veya vatan olarak görülen bir toprak parçası üzerinde gerek iç gerekse de değişik dış güçlerin emellerinin olduğu algılamasının ve iç ve dış düşmanlara karşı

tedirginlik ve teyakkuz durumunun oluşmasına önemli bir katkıda bulunmuştur. Yemen ise Türk askerinin uzak diyarlarda yokluklar içerisinde eriyip gitmesinin simgesidir ve günümüzde de halk Türküleri aracılığıyla belleklerdeki canlılığını muhafaza etmektedir.

d- Trablusgarp Savaşı

Yemen isyanı devam ederken Türkler, Libya'da İtalyanlarla savaş halindeydiler. 28 Eylül 1911 tarihinde İtalya'nın İstanbul'daki maslâhatgüzârı Sinyor Martino, Hükümetinin Trablusgarp ve Bingazi'nin tahliyesi ile İtalya'ya teslimini isteyen notasını Bâbüâlî'ye verir (Menteşe, 1986: 24). Osmanlı'nın Libya'da şavaşacak gücü olmadığını düşünen İtalyanlar, Osmanlı'nın iç siyasal çatışmalarından da yararlanmak istemişlerdi. Türkiye bu gasp ve oldu bittileri protesto etmek amacıyla İtalya'ya karşı savaşmak zorunda kaldı. Libya'ya içlerinde Mustafa Kemal ve Enver Bey'in de yer aldığı gönüllü subaylar gönderildi. Yerli halkı örgütleyen bu subaylar, İtalyanlar'ın karşısında ciddi bir direniş gösterdiler. Osmanlı'nın bir amacı da, başka devletlerin iştahlarını kapamak ve yeni "oldu bitti"lere engel olmaktı (Talât Paşa, 2000, 25).

İtalya'nın Osmanlı'dan bir toprak parçasını bir nota ile istemesi, dış güçlerin devletin zayıf anlarını gözettiği, zayıf düşüldüğü anda iç ve dış güçlerin iş birliği halinde devleti parçalamak için harekete geçecekleri şeklindeki bir algılama biçiminin belleklerde yer etmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum aynı zamanda, zayıf düşmemek için içerideki düşmanların hakkından gelmek ve bu suretle dış düşmanlara bekledikleri fırsatı vermemek şeklinde ifade edebileceğimiz bir dersin çıkarılmasına da yol açmıştır. Toplumsal bellekte, güçlü devlet imgesi vardır ve bu imgenin sürekliliği sağlanmaya çalışılmaktadır.

e- Balkan Savaşları

Dış baskılar karşısında Osmanlı yöneticileri Balkanlardaki ıslahatı aslında herhangi bir dış müdahale olmaksızın yapmak istediklerini ifade etmekte, ıslahat yapılması yolunda atılan adımlardan beklenen sonucun tam olarak elde edilememiş olmasının nedenini, fesat ve tahrik merkezlerinin faaliyetlerine bağlamaktadırlar. Osmanlı devletinin yöneticileri, 1878 tarihli Berlin Andlaşması'nın birçok maddesinin taşıdıkları anlamın dışında, Osmanlı devletinin çıkarlarına aykırı olarak uygulanmış olduğunu düşünmektedirler. Bununla birlikte, ıslahata konu olan Andlaşma'nın 23. maddesinin diğer maddelerden ayrıştırılarak uygulanmak istenmesinin nedenlerini bir tarafa bırakan Osman Hükümeti, ıslahat konusunu Kanun-i Esasi doğrultusunda Parlamento'nun onayına sunmaya kendi arzusu ile karar vermiştir. Meşrutiyet öncesi Osmanlı yönetiminden farklı olarak,

meşruti Osmanlı Devleti'nin, geçmişin hatalarına düşmeyeceği, akıl ve mantık çerçevesinde karar vereceğinden şüphe edilmemesi gerektiği bildirilerek, dış müdahalenin önüne geçilmek istenmektedir. 8 Ekim 1912'de savaş ilan etmiş olan Karadağ'ın arkasından 17 Ekim'de Bulgaristan ve Sırbistan, 19 Ekim'de de Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilân ederek, yılların biriktirdiği ihtiraslarını gerçekleştirmek gayesiyle harekete geçtiler (Halaçoğlu, 1995:14). İtalya ile savaş devam ederken kendi bünyesinden çıkmış olan dört devlet, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan Osmanlı Devleti'ne İtalya ile savaşın uzun sürmesi yüzünden ve fırka itilafları (parti anlaşmazlıkları) dolayısıyla içerde baş gösteren kargaşalıklardan yararlanmak istemişlerdi. Sonuçta Osmanlı Devleti'nin askerî durumu birkaç hafta içinde ancak fecaat olarak nitelendirilebilecek bir hâle gelmiş, hemen bütün Rumeli Bulgarların eline geçmişti. Türkler, tarihinin hiç bir döneminde bu derece ağır bir hezimete uğramamışlardı (Halaçoğlu, 1995:16)

II. Balkan Savaşı'nda Edirne'nin geri alınmasının yarattığı olumlu psikolojik etkiye karşın, 1912-1913 Balkan savaşları, Osmanlı genelkurmayının da, halkının da mümkün olabileceğini düşünmediği ölçüde bir felaketti. Balkan Savaşlarında uğranılan kayıp çok fazlaydı. İmparatorluk Avrupa'daki topraklarının neredeyse tamamını, yaklaşık dört milyon insanın yaşadığı 150 bin kilometrekarenin üstündeki toprağını yitirmişti. Rumeli'de ve Ege denizindeki Osmanlı hakimiyeti sona eriyor, Anadolu'daki toprakların kara suları içinde olanlarla birlikte Ege'deki bütün adaları, İtalya'nın işgali altında bulunan Oniki Ada hariç, Yunanlıların eline geçiyordu. 1878'de olduğu gibi İstanbul yine her şeyini yitirmiş Müslüman mültecilerin akınına uğradı. Ağır tifo ve kolera salgınları oldu, mülteciler arasında ölüm oranı çok yüksekti. Göç edenler, devlet tarafından Anadolu'ya yerleştirilmeye çalışıldı. Önemli bir bölümü mahvoldu.

Ama iş daha da derinlere gidiyordu; yitirilen bölgeler (Makedonya, Arnavutluk, Trakya), beş yüz yılı aşkın zamandır İmparatorluğun köklerini oluşturmuş bölgelerdi. Buraları en zengin ve en gelişmiş eyaletlerdi ve Osmanlı yönetici seçkinlerinin çoğu buralardan çıkmıştı. Her şeyin ötesinde Selanik İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin beşiği idi (Zurcher, 2000: 161). Türklerin Rumeli'den çıkarılması, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ulusal önder Mustafa Kemal Atatürk'ün de dediği gibi "her Türk'ün yüreğinde sonsuz ve unutulmaz bir acı yaratan büyük yıkım"dı (Atatürk, 2000: 404).

f- Osmanlı'nın Kurtuluş Savaşı

Dış borçlar ve kapitülasyon anlaşmaları, Osmanlı maliyesini denetim altına alacak olan Düyun-u Umumiye ve Osmanlı Bankası gibi kurumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Barış anlaşmalarıyla yabancı ülkelere tanınan iktisadi kapitülasyonların yanında, adli ve idari kapitülasyonlarla Osmanlı Devleti sömürülmüş, Düyun-u Umumiye ve Osmanlı Bankası gibi kurumların özerkliği yabancı devletlerin insiyatifine bırakılmıştır. Osmanlı Devleti üzerinde imtiyaz elde eden devletler ise ellerindeki imkanları kullanarak Osmanlı ülkesinde isyanlar çıkartmak suretiyle Osmanlı Devleti'ni zayıflatma yönünde faaliyetler göstermişlerdir (Tolon, 2004: 8). Osmanlı Devleti, Avrupa'nın ötekisi konumundadır ve Avrupalıların "Şark Sorunu" olarak adlandırdıkları şey, aslında Osmanlı topraklarının paylaşılması sorunu biçiminde ortaya çıkarılan bir sorundur. "Türkler" Avrupalı değillerdir ve "Türklerin" Avrupadan kovulmaları düşüncesi İstanbul'un 1453'te fethinden beri süregelen bir düşüncedir. 1912-1913 Balkan savaşları sonucunda Türkler, önemli ölçüde Avrupa'dan kovulmuşlardır. Ama şimdi sıra Osmanlı'nın Asyası'na gelmiştir.

Osmanlı Devleti, iki bloğa ayrılmış olan Avrupa'da kendisini yalnızlıktan kurtarabilmek için ittifak arayışına girer. Türklerin amacı, bütünlüklerine yönelik Balkan Savaşları sonrasında kabarmış olan iştahları söndürebilmek ve Batı Trakya ile Ege Adaları'nın Türklere geri verilmesini sağlayabilmektir. Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllardan beri üzerine çöken takatsizlikten o hale gelmiştir ki hiçbir devlet onunla ittifak kurmak istememektedir (Bayar, Cilt:4, 1997: 182). İngiliz ve Fransızlar da Ruslar gibi Türkiye'nin paylaşılması için besledikleri asırlık emellerini değiştirmek istemedikleri için, Osmanlı devleti ile ittifaka yanaşmıyorlardı. Çünkü, bir Osmanlı - İtilâf ittifakı, Boğazlar üzerindeki Rus emelleriyle İngiliz - Fransız isteklerine bir kilit vurulması demektir (Bıyıklıoğlu, Cilt:1, 1992:100). Onlar, Osmanlı Devleti'nin, savaş boyunca tarafsız kalmasına karşılık, 1856'daki Paris Antlaşması'nda olduğu gibi yalnız toprak bütünlüğünü koruyacakları şeklindeki sözlerini tekrarlıyorlardı. Osmanlı Devleti, nihayetinde önceleri o da kendisi ile ittifaka yanaşmamış olan Almanya ile 2 Ağustos 1914'te ittifakını kurarak yalnızlıktan kurtulabilecektir.

Cemal Paşa'ya göre, Osmanlı savaşta tarafsız kalırsa, Rusya genel savaştan büyük bir zaferle çıkacak hatta savaşın sonunu bile beklemeden İstanbul'un ve Doğu Anadolu'nun işgaline imkân bulacaktı. İttihat ve Terakki'nin 1916 Kongresi'nde Talât Bey'in okuduğu Merkez-i Umumi Raporu'nda Osmanlı Devleti'ni I. Dünya Savaşı'na girmeye zorlayan koşullar uluslararası güç dengeleri ışığında değerlendirilir. İttihatçılara göre Osmanlı devleti sözde bağımsızdır; kapitülasyonlar vb. engellerle vesayet altında tutulmaktadır.

Kemal ÇİFTÇİ

Bu “vesayet-i düveliyye”den kurtuluş özlemi savaşa girişin temel nedenidir. Diğer deyişle I. Dünya Savaşı, İttihat ve Terakki için bir “kurtuluş savaşı”dır (Toprak, 1986: 6). Savaş sayesinde, devletin bağımsızlığına birer darbe teşkil eden ne kadar, dış müdahale ve baskıyla alınmış karar varsa, bunların tümünden kurtulmak ve daha sonra ülkenin kendi şartlarının gerektireceği ıslahatları, bizzat kendileri tarafından yapılmak suretiyle, bağımsız milletler gibi yaşamak yegane amaçtır. Nitekim Osmanlı Devleti 1914’te kapitülasyonları kaldıracak, yabancıların birçok ıslahat talebi için ve Hıristiyan unsurların haklarının korunmasını gerekçe göstererek müdahalede bulunmalarının gerekçelerini oluşturan maddeleri ihtiva eden Paris (1856) ve Berlin (1878) antlaşmalarının yürürlüğüne son verecektir.

Dört yıl süren savaşta Avrupa cephelerinde sürekli bozgunlarla Osmanlı ordularının Filistin, Erzurum ve Bağdat’tan çekilişleri ve o yer halkının Anadolu’ya kaçışıyla birlikte, savaşın tamamıyla kaybedileceği akla gelmemekle birlikte, savaş bitinceye kadar Türk arazisinin tahrip olunacağı ve Türk halkının, yani asıl nüfusunun feci yoksulluklarla karşı karşıya kalacağı korkusu herkes üzerinde korkunç bir etki bırakmaya başlamıştır (Talât Paşa, 2000).

İtilaf devletlerinin işgallere başlamalarıyla, Anadolu’yu parçalamak niyetinde oldukları ortaya çıkmıştır. Türkler, ellerinde kalan ana yurtlarının da parçalanmakta olduğunu farkındadır. 9 Mayıs 1920’de Cafer Tayyar Eğilmez,

“ .....Bugünkü durum müsait olsaydı, belki hepimiz buradan göç ederdik. Bizim, artık, göç edecek yerimiz yoktur...” (Bıyıklıoğlu, Cilt:1, 1992: 256)

demektedir. Daha önceki dönemlerde Osmanlı devleti toprak kaybettikçe buldukları yerlerden Osmanlı’nın elinde kalan topraklara göç eden Türk halkının gerçekten de Anadolu’dan başka gidebileceği bir yer artık kalmamıştır. Rumeli’den sonra Türklerin son sığınma noktası Anadolu’nun da parçalanma süreci başlatılmıştır. Türkler, Anadolu’nun da ellerinden alınmak istendiği algılaması içerisine girmişlerdir. Bu ortam içerisinde ulusal mücadele, iç ve dış düşmanlara karşı, vatanlaşan Anadolu’nun bir var oluş mücadelesi olarak ortaya çıkmıştır.

g- Milli Mücadele Dönemi ve Lozan Andlaşması

Osmanlı ülkesi tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk’ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son olarak, bunun da paylaşılmasını gerçekleştirmek için uğraşılmaktaydı (Atatürk, 2000: 43)

Tanzimat’ın, Osmanlı adı altında müşterek bir siyaset ve çıkar etrafında

birleştirmek istediği insanların birbirlerinden çok farklı gelecek tasarımları ve beklentileri içerisinde oldukları su yüzüne çıkmıştı. Bunun da en kuvvetli gösterilerine Rum ve Ermeni siyasi çevrelerinde, Osmanlı Parlamentosu'nda rastlanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak üzere bulunan yerlerin halkını, Osmanlı Parlamentosu'nda temsil eden mebuslar, ister Arap, ister başka milletlere mensup olsun, ayrılık arzularını gerçekleştirebilecekleri fırsatın ellerine geçmek üzere olduğunu görüyorlardı ve ona göre hareket ediyorlardı.

Nerede Ermeni ve Rum tehdidi varsa orada Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmaya başlanmış, Mustafa Kemal'in de ifadesiyle,

“...Vilâyeti Şarkıye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti'nin kurulmasına yol açan önemli kaygı ve nedenler, Doğu illerinin Ermenistan'a verilmesi olasılığından doğuyordu” (Atatürk, 2000, 38) Karadeniz kıyılarındaki bölgelerde de, bir Rum Pontus hükümeti kurulacağı korkusu nedeniyle Müslüman halkı Rumların boyunduruğu altında bırakmayıp yaşama haklarını ve varlıklarını koruma amacıyla, Trabzon'da da Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştu.

Diyarbakır, Bitlis, Elazığ illerinde, İstanbul'dan yönetilen Kürt Teali Cemiyeti (Kürt Yükselme Derneği) vardı. Bu derneğin amacı yabancı devletlerin kanatları altında, bir Kürt hükümeti kurmaktı (Atatürk, 2000: 39).

Ulusal amaçlarla mücadeleye atılacak olanlar iki düşmanla karşılaşacaklardır. Atatürk bunları, birbiriyle ittifak halinde iç ve dış düşmanlar olmak üzere iki başlık altında görüyordu. Dış düşmanlar ulusal bağımsızlık savaşını boğmak ve Türkiye'yi yok etmek isteyen yabancılar, iç düşmanlar ise Padişah, Saray ve Babiâli'dir. 30 Ekim 1922'de Ulusal/Milli Mücadele'nin önde gelen örgütleyicilerinden Rauf Bey'in 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılmış olan Meclis'te yaptığı konuşmadaki ifadesiyle:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun müessis ve sahibi hakikisi olan Türk Milleti, Anadolu'da hem haricî hem de o düşmanlarla birlik yapıp millet aleyhinde harekete geçmiş olan Padişah, Saray ve Babiâli aleyhine mücadeleye girişmişti.” (Cebesoy, I. Kısım, 1957: 123)

I. Dünya Savaşı'nı kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiki olan imparatorluklar, sadece, aldıkları andlaşma projelerini imzalamak durumunda kalmışlarken Türkiye, herkesin 1918'de bitirdiği savaşa, daha dört sene devam etmişti. İnönü'nün ifadesiyle büyük galip devletler, yardım ettikleri küçük ortaklarıyla, savaşı devam ettirmişler ve dört sene içinde, Türkiye'yi, içeriden Padişah Hükümeti, karışıklıklar ve sona kadar Yunan ordusuyla boyun eğdireceklerini

zannetmişler, başarılı olamamışlar, 1918 galibiyetinden farklı bir vaziyete düşerek, Türkiye'yi barış masasına çağırmışlardır. Lozan Konferansı'na çağrılan Büyük Millet Meclisi Türkiye'sine göre, imparatorluk mağlup olmuştu ve zaten imparatorluk, ülke içinde de, düşmüş ve lağvedilmişti. 1918 mağlubiyetini üzerine almıyordu. Galip devletler ise, 1918 galipleri durumunda ısrar etmek istiyorlardı. Bu şartlar altında 20 Kasım 1922'de toplanan Lozan Konferansı'nda Baş Temsilci olarak, İsmet Paşa Mudanya Mütarekesinden geldiğini söylerken İngiltere Baş Temsilcisi Lord Curzon ise, Mondros Mütarekesini hatırlatmağa çalışıyordu (Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler, Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, 2001). Türk delegasyonu, Lozan Konferansı'nı daha önce üzerinde anlaşmaya varılmış koşullar üzerinde kimi değişiklikler yapılması öngörüsüyle toplanmış bir konferans olarak kabul etmeyi reddetti (Volkan ve Itzkowitz, 1999: 298-299.). Müzakereye başlanıldığı zaman, Türkiye'nin eşit şartlarla müzakere edeceğinin nazari olarak kararlaştırıldığını ifade eden İnönü,

“1918 galipleri bu şartı nazari olarak kabul ederler ve uygulamada ağırlıklarını başka istikametlere yöneltmeğe çalışırlardı. İlk günden itibaren, Konferansın eşit şartları, milletlerin istiklali havası ve hakkının münakaşasını, her vesile ile yenilerdik.”(Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler, Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, 2001: IX)

demektedir. Eşit şartlarda Konferans'ta yer alınması konusundaki hassasiyetin arkasında belleklerdeki Osmanlı İmparatorluğu'nun barış masalarında birçok haksızlıklara ve kayıplara uğratıldıkları şeklindeki algılama biçiminin önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Türkler savaşlarda kahraman; fakat barış zamanında toleranslı olarak değerlendirilirlerdi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun barış zamanında bazen tatlılık bazen de bazı saygı sınırlarını aşan emrivakilerle savaşlar sonucunda muhafaza ettiği birçok haklarını kaybetmesi durumlarına sıklıkla rastlanırdı (Bayur, 1995:150). Ali Fuat Cebesoy'un Lozan görüşmeleri sırasındaki havayı yansıtan aşağıdaki sözleri böyle bir duruma maruz kalmaktan duyulan endişeyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

“Türk'ün harp meydanında kazanmış olduğu muzafferiyeti yeşil masa etrafında kaybettiği sözleri dillere destan olmuştu. Meclis mehafili bir emrivaki karşısında kalmamak telaş ve heyecanı içinde yaşıyordu.” (Cebesoy, I. Kısım, 1957: 300)

İtalyan Temsilci Heyeti başkanı M. Montagna, 17 Temmuz 1923 tarihindeki Lozan oturumunda, Lozan Barış Andlaşması'nın, tam bir eşitlik düzeyinde görüşüldüğünü; Türkiye'nin egemenliğini kullanmasına ve bağımsızlığına

ilişkin özlemlerinin, tam olarak gerçekleştiğini ifade etmektedir (Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler, İkinci Takım, Cilt I, Kitap II (7. Kitap), 2001:132). Lozan Andlaşması ile Osmanlı Devleti adına Damat Ferit Paşa hükümetinin var olma ya da yok olma sorunu olarak ortaya koyduğu ve Devletin varlığını sürdürebilmesi için imzalanmasını zorunlu gördüğü Sevr Antlaşması'yla karşılaştırılmayacak derece de farklı bir sonuç elde edilmiştir. Lozan dönüşünde, İsmet Paşa'nın Meclis'te uğradığı sataşmalardan birinde, iki elini kır düşmüş şakaklarına götürerek:

“Ben bu saçları nerede ağarttım?”

diye haykırdığı anda adeta gözlerinin yaşardığını ifade eden Yakup Kadri Karaosmanoğlu,

“Evet, daha yedi sekiz ay öncesine kadar bir ak tel bile gözükmeyen ve şimdi enikonu kırlaşmış şakakları İsmet Paşa'nın Sulh Konferansı'nda neler çektiğini apaçık belirtiyordu. Kaldı ki, birkaç gün önce aramızda geçen bir hasbıhalde, bana 'Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi' deyişi de ayrıca içime işlemiş bulunuyordu.” (Karaosmanoğlu, 2002: 40)

demektedir. Mustafa Kemal, Lozan Antlaşması Meclis'te görüşülürken, muhalefet edenlere;

“Yemen çöllerinde kavrulup yok olan Anadolu çocuklarının sayısını biliyor musunuz? Suriye'yi, Irak'ı korumak için, Mısır'da barınabilmek için, Afrika'da tutunabilmek için, kaç insan şehit oldu, bunu biliyor musunuz? Sonuç ne oldu görüyor musunuz?” (Atatürk, 2000: 348)

diye sesleniyordu. Mustafa Kemal'in ifadesiyle, Lozan Andlaşması, Türk Ulusu'na karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Andlaşması ile tamamlandığı sanılmış, büyük bir yok etme eyleminin (suikastın) kırılıp önlenişini bildirir bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasal utku anıtıdır! (Atatürk, 2000: 362). Osmanlı Hükümeti, ulusu mahva sürüklemek üzere o zamanki düşmanlarla birlikte çalışırken Büyük Millet Meclisi Hükümeti askeri ve siyasi cephelerde Lozan neticesini almak için mümkün ve gayri mümkün ne varsa yapmıştır (Bayur, 1995: 63) . Bunun sonucunda da geniş ölçüde Misak - ı Milli sınırları içerisinde tam bağımsız bir devlete sahip olabilmıştır. Bu nedenle Lozan, siyasi alanda, büyük bir Türk zaferi olarak görülmektedir.

Kemal ÇİFTÇİ

D - TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN HEGEMON İDEOLOJİSİ: KEMALİZM

İnsanlar, genellikle çocukluklarından itibaren, sosyalleşme süreçleri içerisinde, toplumlarının tarihini kendi hayatlarının bir parçası gibi görmeye başlarlar. Her toplumsal formasyonda, o formasyona damgasını vuran egemen bir ideoloji ve egemen üst-yapı kurumları vardır. Bunlar bir ölçüde o toplumun gerçeğini oluşturur, bir ölçüde de onu yansıtır (Timur, 1998: 9). Türk ulusal kimliğinin egemen ideolojisi olarak oluşan Kemalizm de Mustafa Kemal ve ulusal mücadeleyi yürüten ve sonrasında yeni bir devletin kuruluşunda rol alan kişilerin deneyimleri ve bilimsel bir temel üzerinde inşa edilmeye çalışılan Türk toplumunun/devletinin gerçeği ve onun yansıtıcısı olmuş, ilerleyen yıllar içerisinde ise Kemalizm, hegemonik bir konuma gelmeyi başarmıştır. Bugün modern Türk Devleti'nin kuruluşunda ve belli bir süre genel politikasının yürütülmesinde temel olan fikir ve ilkelerin bütününe "Kemalizm" diyoruz (Timur, 2001: 108). "Kemalizm", bu çalışmada, Türk ulusal kimliği ile örtüştürülmekte ve Türk ulusunun ve devletinin inşa edilmesi sürecinde, yeni bir toplumsal ve siyasal düzenin oluşturulması ve sürekliliğinin sağlanmasını olanaklı kılan fikir ve ilkeler bütünü olarak ele alınmaktadır.

Kemalizmin, devrimler süreciyle birlikte yeni bir ulus-devlet kurma, buna bağlı olarak devletin ulusunu tanımlama, bu yeni ulusun kimliğini kurgulama amacına yönelirken, bu temel amaçlarını modernleşmeci ve pozitivist paradigmalarda bağlamında gerçekleştirmeye çalıştığını da gözden kaçırmamak gerekir (Parlak, 2005: 112). Atatürk bir kuramcı değildi, olağanüstü bir tarih bilincine sahip bir eylem adamıydı. "Kuramcı değildi" demek, elbette belli bir dünya görüşünden yoksundu demek değildir. Timur'un ifadesiyle, Atatürk'ün dünya görüşünün temelinde "pozitivist bir espri" yatmaktadır. Atatürk kendi eylemlerinin bilançosunu çıkarmış, tarihle hesaplaşmıştır (Timur, 2001: 249-250.). Osmanlı devletini çöküşe götürmüş olduğunu düşündüğü her ne var ise hepsini ortadan kaldırarak, onları ötekileştirerek bilim ve akıl eksenli dolayısıyla da pozitivist esaslar üzerinde ulus-devlet inşasına girişmiştir. Pozitivist dünya görüşü doğrultusunda ilerlemek ve çağdaş medeniyetler arasında yerini almak isteyen Türk ulusu, bu amaca ulusal bütünlüğünü sağlayarak ulaşabilecektir. Medeniyet ya da medenileşme, maddi alanda olduğu kadar fikri alanda da, yurttaşların hem düşünceleri ve düşünme biçimleri, hem kıyafetleri-konuşmaları, hem de yaşantıları-davranışları temelinde başarılmak durumundadır (Parlak, 2005:323). Medeniyete giden yol, zihinsel dönüşümlerin yanında dış görünüş ve yaşam biçimlerinin değiştirilmesinden de geçmektedir. Böylece, diğer Türk-İslam devletlerinin akibetine, Osmanlı'nın akibetine uğramamak olanaklı hale gelecektir.

Parlak'a göre, Kemalizm'in pozitivist temelli modernleşme projesi, yeni bir vatan, yeni bir ulus, yeni bir toplum, yeni bir kimlik ve hatta yeni bir tarih tanımlamış, üstelik bütün bu yeni tanımlamalar bireyler için siyasetin statüsü ve anlamını da değiştirmiştir (Parlak, 2005). Mustafa Kemal ve ulusal mücadeleyi yürüten kişilerin belleklerini anlamaya çalıştığımız zaman Osmanlı imparatorluğu/devletinin çöküş sürecindeki dramatik olayların derin etkiler bırakmış olduğu sezilmektedir.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmiş, Mustafa Kemal Paşa cumhurbaşkanı, Fethi Bey Meclis başkanı, İsmet Paşa da başbakan olmuşlardır. İsmet Paşa, aynı zamanda, fırka umumi reisi olan Mustafa Kemal Paşa'ya vekâleten Halk Fırkası'nın başına geçmiştir (Sina AKŞİN ve diğ., C.IV , 1995: 90).

Cumhuriyet rejimi Osmanlı subaylarının %93'ünü mülkiye memurlarının ise, %85'ini devralmıştı. Cumhuriyetin önderleri dahil subayların büyük çoğunluğu eski ittihatçıydı ve hepsi uzun yıllar savaşmışlardı. (İba, 1998: 142.) Osmanlı'nın çöküşüne yol açan nedenleri ortadan kaldırmak, geçmişten alınan derslerle sağlam temeller üzerinde iç ve dış düşmanlara karşı teyakkuz halinde bir ulusal devlet inşa etmek, Cumhuriyet'in önder kadrolarının başlıca amaçlarındandır. Bunu başarabilmek için ise ulusal birlik ve bütünlüğün sağlanması gerekmektedir. Kemalizm için üzerinde durulan konu ulusal birlik ve bütünlüğün, huzur ve güvenin ve böylece de bağımsızlığın korunması olarak ortaya çıkmaktadır (Köker, 2005: 159)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin 15 - 20 Ekim günleri arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin büyük salonunda toplanan ikinci kurultayında okuduğu "Söylev"inde, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılıp nedenlerini açıklamakta, Milli Mücadele yıllarında karşılaşılan güçlükleri aktarmakta ve "Söylev"inin sonunda genç "Cumhuriyeti", Türk gençliğinin koruyuculuğuna bıraktığını ifade etmektedir. Atatürk'ün "Ey Türk Gençliği!" hitabıyla başlayan sesleniş metninin yakın bir incelemesi, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucu mantığını kavrayabilmek bakımından, ciddi ipuçları vermektedir.

Atatürk, kendi liderliğinde gelişen Milli Mücadele öncesinde, sırasında ve sonrasında karşılaşmış olduğu güçlüklerin bir tasvirini yapmakta ve benzer koşullarla ilerleyen yıllarda tekrar karşılaşılmaması durumunda Türk bağımsızlığı ve "Cumhuriyet"in kurtarılması için iç ve dış düşmanlarla mücadeleden kaçınılmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ancak Atatürk ve kendisiyle benzer deneyimleri yaşamış olan arkadaşları, Osmanlı'nın sonunu getirdiğine inandıkları koşulların tekrar oluşmaması için, öncelikle Osmanlı'yı "öteki"leştirerek yeni devleti ve O'nun ulusunu inşa etmişlerdir.

Kemal ÇİFTÇİ

Güvenlik kaygıları her zaman için ön planda tutulmaktadır. Devletin sanayileşme planlarını iç kaynaklarıyla gerçekleştirmeye çalışması, yabancıların elinde bulunan demiryollarını, limanları, telefon, elektrik, tramvay vb. şirketleri satın alması, yeni devleti, Osmanlı Devleti'nin aksine, bütünüyle dış güçlerin etkilerinden kurtarma anlayışına dayanmaktadır. Askeri ve sosyal kaygıların da etkisiyle yatırımlar belli bir bölgede toplanmayı, yurdun dört köşesine dağıtılmışlardır. Böylece doğuda Malatya'dan batıda Nazilli'ye kadar birçok fabrika Anadolu'ya serpiştirilmiştir (Timur, 2001:153.)

Türkler, bir ulusal kurtuluş mücadelesi vermişlerdi. Bu kurtuluş mücadeleleri ile benzer ülkelerin kurtuluş dâvalarına da ışık tutmuşlardı. Şevket Süreyya Aydemir,

“...Birinci Dünya Harbi'nden sonra tarih sahnesinden silinmek ihtimalleri geçiren bu millet, hem kendisini kurtarmak, hem de cihanda kurtuluş bekleyen bize benzer memleketlere bir Millî Kurtuluşun ilk ve önder misâlini vermekle, çağımızın büyük ve tarihî bir şerefi ile taçlanmıştı.” (Aydemir, 2003: 13) demektedir. Türk ulusunun vermiş olduğu kurtuluş mücadelesi, böylelikle dünya çapında etkileri olan bir boyuta ulaşmaktadır. Türk ulusunun kazandığı, sadece bir askerî zafer değil, aynı zamanda yeni bir devletin kuruluşu demektir.

Yeni devlet, imtiyazsız, sınıfsız yeni bir ulus yapısının tohumlarını hamurunda taşımaktadır. Aydemir, Türk devriminin amacını şöyle açıklamaktadır.

“İçerde imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir millet yapısı ve dışarıya karşı kayıtsız şartsız, siyasî, iktisadî istiklâl ve bu arada bütün dünya milletleri ile, eşit şartlar altında siyasî ve iktisadî işbirliği... İşte Türk Millî Kurtuluş Hareketini temsil eden Türk İnkılâbının hedefi ve gayesi budur...” (Aydemir, 2003: 98).

Amaçlanan “ideal” ulus/millet yapısı, kendi içinde, çelişme, çatışma ve sosyal kavgalara, çözülme ve parçalanma unsurlarına hayat hakkı vermeyen bir ulusal toplumdur. Oluşturulması hedeflenen ulus, hem uluslar arasında eşit olacak, hem kendi içerisinde tezatlıkları barındırmayacaktır (Aydemir, 2003).

İdeolojik adlandırmayla Kemalizm, egemen bir paradigma olarak Türk kimliğini/ulusal kimliği/devlet kimliğini temsil etmektedir. Gramsciyan anlamda bir Kemalist hegemonya ve onun oluşturduğu paradigma çerçevesindeki algılamalara göre sürdürülen bir Türk dış politikası söz konusudur. Bir toplumda var olan egemen siyasal-ekonomik-toplumsal

ilişkiler düzeninin yeniden üretilerek meşrulaştırılmasını sağlayan düşünce, söylem ve pratikler bütünü olarak ideoloji, eğitim süreci boyunca meşrulaştırılarak ahlaki bir temelde bireylere benimsettirilmekte, dolayısıyla çocukluk çağından itibaren yurttaşların zor değil rıza temelinde, var olan düzene itaat etmeleri ve sadakat göstermeleri sağlanabilmektedir (Parlak, 2005:4). Ulus inşa sürecinde, ulusun her yeni doğan üyesinin sosyalleşme süreci içerisinde o toplumun belleğini alması, düşünüş, algılayış ve anlamlandırma biçimlerini edinmesinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Bunun sağlanmasının en önemli aracını da eğitim kurumları oluşturmaktadır. Ulusun bireyleri, eğitim kurumları içerisinde küçük yaşlardan itibaren egemen ideolojinin taşıyıcısı konumuna getirilmeye çalışılmakta ve toplumun egemen ideolojisinin kavramları çerçevesinde oluşturulmuş olan belleğini edinmeleri ve içselleştirmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Ne kadar etkili bir şekilde bu başarılabilirse, egemen ideolojinin devamlılığı o derece garantilenebilmektedir. Kemalizm, sadece örgün eğitim kurumları olarak okullar aracılığıyla değil, CHP, halkevleri, halk odaları, ordu, kitle iletişim araçları, hukuk sistemi vb. araçları kullanarak kendisini halka kabul ettirmeye çalışmıştır. Okullardan, gazete ve radyo-televizyon kanallarına, aileden orduya kadar pek çok kurum ve yapı, bireyleri, egemen iktidara baskıdan çok rıza üreterek bağlamaktadır (Parlak, 2005:46). Gramsci'nin hegemonya kavramında olduğu gibi Kemalizm de müttefiklerinin rızasına dayalı olarak egemenliğini sürdürürken, muhalifleri/iç düşmanları üzerinde ise tahakküm kurmaktadır. Siyasal mücadele ise bu çerçevede sürdürülen bir uğraşı olmaktadır.

Devlet, resmi ideoloji "Kemalizm"i, yeniden üretebilmekte ve toplumda bu üretim doğrultusunda, gerçekliği algılamaktadır. Üretilen ulusal kimlikle, resmi ideolojinin tercihlerinin örtüşmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak çocuk ya da gençlere aktarılan ideolojik söylem ya da meşrulaştırılmaya çalışılan değerlerin, toplumun tüm bireylerince aynen benimsendiği ya da içselleştirildiğini de düşünmemek gerekmektedir. Çünkü, toplumun tüm bireyleri, devletin ideolojik aktarımlarını bütünüyle benimsememekte veya resmi ideoloji dışı söylemler doğrultusunda yönlendirilebilmektedirler. Böylelikle, hegemonik süreç kendi içinde bir karşı-hegemonya da doğurabilmektedir.

Kemalizm, Türkiye'nin siyasal düzeninin meşruiyet çerçevesini oluşturmaktadır. Devleti yönetmeyi amaç edinen siyasi partilerin, sistem içinde kalabilmek ya da iktidara gelebilmek için Kemalist fikir ve ilkelere muhalefet etmemeleri gerekmektedir. Kemalizm, cumhuriyetin kuruluş döneminde olduğu gibi bugün de kendisini yeniden üretebilmektedir. Hegemonik bir konumda bulunan Kemalizm, tüm topluma mal edilebilmiş, bu süreçte, aydınlar ve askerler önemli bir roy oynamışlardır ve oynamaya

Kemal ÇİFTÇİ

da devam etmektedirler. Kemalizmde ulusal birlik ve bütünlüğe, iç ve dış düşmanlara sürekli vurgu yapılmaktadır.

5 Şubat 1937 tarihinde yapılan anayasa değişikliğiyle Cumhuriyet Halk Partisi'nin altı oku Anayasa'ya katılmış ve Türk Devleti cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, laik ve devrimci bir devlet olarak tanımlanmıştır.

Bu değişiklik Cumhuriyet Halk Partisi ile Türk devletinin tamamen kaynaşmasına resmen onay verilmesi ve Kemalist ideolojinin devletin resmi doktrini olarak ilan edilmesi anlamına geliyordu (Kaplan, 180). Kemalist devlet düzenini korumak ise, Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre önce, 29 Ekim günü Cumhuriyetin 15. yıldönümü dolayısıyla, yayınladığı mesajında ifade ettiği şekliyle, görevi

“Türk vatanının ve Türklük camiasının şan ve şerefini iç ve dış her türlü tehlikelere karşı korumaktan ibaret olan....” orduya düşüyordu (Koçak, Cilt:1, 2003: 113).

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938 yılında ölümünden sonra da Kemalizm'in siyasi, kamusal ve kültürel alanlarda merkezi yerini korumasında, İnönü ve Bayar gibi Atatürk'le benzer zihinsel koşullanma süreçlerini yaşamış ve yeni devletin kuruluşunda yer almış olan Atatürk'ün iki başbakanının Kemalist mirası korumayı sürdürmeleri, TSK'nin Kemalist fikir ve ilkeleri devletin devamlılığı açısından da önemseyerek içselleştirmesi ve sapıldığını düşündüğünde müdahalelerde bulunmaktan kaçınmaması, Kemalizmin hegemon bir konuma gelmesi sonrasında gerek oluşturulan anayasal kurumlarıyla, gerekse aydınlarıyla ve gerekse de sembollerıyla kendisine eleştirel yaklaşan siyasal oluşumları ve parlamenter sistem içerisinde zaman zaman hükümet kurma noktasına gelebilen sosyalist eğilimli ya da İslamcı olarak nitelendirilen siyasal partileri veya siyasal kadroları kendi mekanizmaları içerisinde eritebilmeyi/etkisizleştirmeyi başarabilmiş olması, ve belki de en önemlisi ulus-devletlerin en önemli yurttaş oluşturma aracı olan eğitim kurumları yoluyla genç kuşakların zihinlerinde Atatürk fikir ve ilkelerinin sürekli olarak üretilmiş olması önemli rol oynamıştır (Parlak, 2005) Bugün, en az ilkokul mezunu olmuş olan herkes, hatta olmayanlarda, Mustafa Kemal Atatürk'ün ““Ey Türk Gençliği!” hitabıyla başlayan seslenişini ezber bilmekte, ezber bilmese bile taşıdığı anlamı kavramaktadır. Ayrıca, ilköğretim kurumlarının her sınıfındaki öğrenci her gün derslere başlamadan önce bahçede veya dershanelerde 'Öğrenci And'ını söylemektedir (Kaplan, 2002: 354). Ulusu yüceltici sözlerle genç beyinler mensubu oldukları uluslarıyla gurur duymayı, uluslarını sevmeyi amaç edinmekte ve Mustafa Kemal Atatürk'ün açtığı yolda, gösterdiği hedefe durmadan yürüyeceklerine and içmektedirler. Her sınıfta Atatürk portresi,

Türk bayrağı, İstiklâl Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, Türkiye haritası ve ilköğretim sınıflarında bunlara ek olarak Öğrenci Andı bulunması zorunluluk haline getirilmiştir (Kaplan, 2002: 354). Ders kitaplarında genel olarak İstiklâl Marşı, Atatürk resmi, Öğrenci Andı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi, tarih, coğrafya, sosyal bilgiler ve edebiyat kitaplarında hem Türkiye haritası, hem de "Türk dünyası haritası ", bütün ders kitaplarının son sayfalarında Türkiye haritası ile Öğretmen Marşı bulunması gerekmektedir (Kaplan, 2002: 356). Çocuk yaşlardan itibaren iç ve dış düşmanlarına karşı mücadele etmeleri gerektiğini öğrenen ve kendilerine Atatürk'ü referans olarak alan toplum bireyleri ve cumhuriyetin kurumları, her zaman güçlüklerle karşılaştıklarında Osmanlı'nın çöküş dönemlerini ve Mustafa Kemal liderliğinde yedi düvele karşı verilen ve başarıya ulaşan benzersiz savaşımdan güç almakta ve **Atatürk'ün** Gençliğe Hitabesi'ni hatırlamaktadırlar. Denilebilir ki Türkiye'nin iç toplumsal yapısının şekillendirilmesine ve dış politikasına Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nde şekillenen bir algılayış biçimi yön vermektedir.

Sonuç

Türkiye'nin karşılaştığı her iç ve dış sorun, Türkiye'nin belleğinde geçmişten bir iz bulmaktadır. Günümüzde derinliği olan ve acı deneyimler üzerine şekillenmiş olan bir ulusal kimliğin sahibi Türkiye'nin iç ve dış tehdit algılamaları ve bu algılamalara göre oluşturduğu politikalar, daha güçlü bir şekilde uygulanabilmektedirler.

"Şu Çılgın Türkler" adlı kitabın yazarı Turgut Özakman, Milli Mücadeleyi bilmeden Türkiye'yi yönetmenin, tarihin mantığı ile karşı karşıya gelmek anlamına geleceğini belirterek " Tarihin mantığı galip gelir" demekte ve Başbakan dahil Türkiye'de herkesin Atatürk'ün "Söylev"ini, İnönü'nün "Hatıralar"ını, Şerafettin Turan'ın "Türk Devrim Tarihi"ni, Prof. Sina Akşin'in "Milli Mütareke ve İstanbul Hükümetleri"ni okuması gerektiğine işaret etmektedir (Cumhuriyet, 29 Ağustos 2005). Elbette ki okunması gereken başka çok sayıda kitaplar da vardır. Anlatılmak istenen, Türkiye'nin hegemon ideolojisi "Kemalizm"i ve onun şekillendirdiği devletin varoluşu sebebini kavramadan Türkiye'nin yönetilemeyeceğidir. Bu ülkeyi yönetme arzusu içerisinde olanlar, Kemalist rejimin "öteki"leri de dahil olmak üzere, öncelikle devletin ve onun ulusunun belleğini kavramak ve edinmek zorundadırlar. Kemalist rejim, belleğindeki tüm tehditlere karşı kendi varoluş iradesini geliştirmiştir. Bu varoluş iradesi, Misak-ı Milli sınırları içerisinde Türkiye'nin devleti ve ulusu ile bölünmez bütünlüğünü sürdürmek ve bir İmparatorluğun kaybından sonra adeta hapsolunan Anadolu'nun da parçalanmasına karşı her türlü açık ve örtülü eylemde bulunabilme yetisine de sahiptir. 1990'lı yıllarda sıkça kullanılmaya

Kemal ÇİFTÇİ

başlanan “derin devlet” kavramı da, ancak bu bağlamda ele alındığında anlam kazanmaktadır. “Derin devlet”i Türk Dil Kurumu şöyle betimlemektedir: “Devletin çıkarlarını gözetip kolladığı öne sürülen, göz önünde olmayan örtülü güç.”

Devletin çıkarlarını korumak zaten birinci derecede Meclis’e, hükümete ve yargıya düşen bir görevdir. Ancak ülke içinde öyle durumlar meydana gelebilmektedir ki, bunları yorumlamak ve çözüme bağlamak için göz önünde olmaları gereksiz sayılan güçler devreye sokulmaktadır (Cumhuriyet, 11 Mayıs 2005). Türkiye güçlü devlet geleneği olan, derin köklere sahip kurumları bulunan bir ülkedir. Tarihsel deneyim bunu kanıtlamaktadır. Tarihsel deneyim, Türkiye’nin iç ve dış düşman algılamalarının oluşum sürecindeki belleği kavramaksızın devletin var oluş sebebinin ve Türk dış politikasına süreklilik sağlayan unsurların anlaşılamayacağını göstermektedir.

Atatürk’ün “Gençliğe Hitabesi”ne sık sık atıflar yapılmakta ve Atatürk’ün ne şartlar içinde hareket ettiği hatırlatılarak, her türlü iç ve dış düşmana karşı mücadele azmi aşılacaktır. Atatürkçü, laik kişiler ve kurumlar sadece irticaya karşı değil; komünizme, ayrılıkçılığa ve ileride ortaya çıkabilecek ve Kemalist rejimi yıkmayı hedef alabilecek her türlü iç ve dış düşmanlara karşı tedbir almaya daima hazırdırlar. Atatürk’ün de “Söylev”inde dediği gibi iç örgütü temelsiz ve çürük olan bir devletin, dış politikası da köklü ve sağlam olamaz. Her ülke, rakibini ya da düşmanını zayıflatmak için onun işlerine dışarıdan müdahale etmeye çalışır. Bu, çok doğaldır. Ama, bunun başarılı olması için o ülkenin içinde deşilecek yara olması gerekir. Böyle bir yara yoksa, “dış mihraklar” etkisiz kalır (Oran, 2001: 62). Önemli olan ülkenin içindeki deşilecek yaraları ortadan kaldıracak, başka bir ifadeyle Kemalist rejime tehdit olarak algılanan iç düşmanların oluşma koşullarını ortadan kaldıracak toplumsal projeleri geliştirebilmektir.

Türkiye iç düşmanlarını ya da “öteki”lerini ortadan kaldırabildiği takdirde ya da başka bir ifadeyle kendisini iç düşmanlarına göre tanımlamaktan vazgeçtiği takdirde uluslararası sistem içerisinde etkin bir dış politika takip edebilecek ve Batının politikalarına eklemelenmek yerine daha bağımsız bir dış politika izleyebilecektir. Bunun başarılabilmesi için ise devlet belleğinin ve toplumsal belleğin yeni baştan inşa edilmesine gereksinim olduğu aşıkardır.

Kaynaklar

- AKŞİN, Sina ve diğ. (1995), Türkiye Tarihi (1908 - 1980) , C. IV, 4. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- ASSMANN, Jan (2001), Kültürel Bellek, Çev. Ayşe TEKİN, Birinci Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (2000), Söylev, Haz. Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU, 35. Basım, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- ATAY, Falih Rıfkı (2004), Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul.
- "Avusturya Yalnız Değil", Cumhuriyet, 4 Ekim 2005.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (2003), İnkılâp ve Kadro, Beşinci Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- AYDIN, Mustafa (1999), "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs," Middle Eastern Studies, C.35, No. 4, s.152 - 186.
- BAYAR, Celâl (1997), Ben de Yazdım: Millî Mücadeleye Gidiş (8 Cilt), Sabah Kitapları, İstanbul.
- BAYUR, Yusuf Hikmet (1995), Türkiye Devletinin Dış Siyaseti, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik (1992), Trakya'da Milî Mücadele, Cilt:1, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- BİLGİN, Nuri (1994), Kimlik Sorunu, 1. Basım, Ege Yayıncılık, İzmir.
- BİLGİN, Nuri (2001), İnsan İlişkileri ve Kimlik, İkinci Basım, Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- BULAÇ, Ali (1995), "Öteki'nin Kimliği ve İmajı," Birikim, No. 71-72, s.76-80.
- CEBESOY, Ali Fuat (1957), Ali Fuat Cebesoy'un Siyasî Hâtıraları (I. Kısım), "Vatan" Neşriyatı, İstanbul.
- CEBESOY, Ali Fuat (1960), Siyasî Hâtıralar (II. Kısım), Doğan Yayınları A.Ş. Basımevi, İstanbul.
- CEMAL PAŞA (1977), Hatıralar, Haz. Behçet CEMAL, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Kemal ÇİFTÇİ

COLLINGWOOD, R. G. (1996), Tarih Tasarımı, Çev. Kurtuluş DİNÇER, 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara.

CONNOLLY, William E. (1995), Kimlik ve Farklılık, Çev. Ferma LEKESİZALIN, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Derin Devlet , Cumhuriyet, 11 Mayıs 2005.

ERGUN, Doğan (1982), Sosyoloji ve Tarih, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.

ERTÜRK, Hüsamettin (1996), İki Devrin Perde Arkası, Haz. Samih Nafiz TANSU, Birinci Basım, Sebil Yayınevi, İstanbul.

GRAMSCI, Antonio (1997), Hapisane Defterleri, Çev. Adnan CEMGİL, 3. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul.

HABERMAS, Jürgen (1998), Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine, Çev. Mustafa TÜZEL, Birinci Basım, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

HALAÇOĞLU, Ahmet (1995), Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

HORKHEIMER, Max (2002), Akıl Tutulması, Çev. Orhan KOÇAK, Beşinci Basım, Metis Yayınları, İstanbul.

HOSBAWM, Eric (1999), Tarih Üzerine, Çev. Osman AKINHAY, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

İBA, Şaban (1998), Ordu, Devlet, Siyaset, 1. Baskı, Çiviyazıları, İstanbul.

İNÖNÜ, İsmet (1985), Hatıralar, Haz. Sabahattin SELEK, 1. Kitap, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.

İNÖNÜ, İsmet (1987), Hatıralar, Haz. Sabahattin SELEK, 2. Kitap, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.

JUNG, Carl Gustav (2004), İnsan Ruhuna Yöneliş, Çev. Engin BÜYÜKİNAL, 5. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, İsmail (2002), Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (2002), Politikada 45 Yıl, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

KEYMAN, E. Fuat (2005), "Kimlik ve Demokrasi," Devlet ve Ötesi, Der. Atila ERALP, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s.217- 250.

KÖKER, Levent (2005), Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi, 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

KOÇAK, Cemil (2003), Türkiye'de Milli Şef Dönemi 1938-1945 (2 Cilt) 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler (Genel Oturumların Protokolleri ve Birinci Komisyon Tutanakları ile Raporları (Ülke ve Askerlik Sorunları)) (2001), Çev. Seha L. Meray, Birinci Takım, Cilt I, Kitap I, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler, Genel Oturumların Protokolleri ve Birinci Komisyonun Tutanakları ile Raporları (Ülke ve Askerlik Sorunları) (2001), Çev. Seha L. Meray, Birinci Takım, Cilt I, Kitap II, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler, İkinci Komisyonun Tutanakları ile Raporları (Yabancılara Uygulanacak Rejim) (2001), Çev. Seha L. Meray, Birinci Takım, Cilt II, Kitap III, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, Üçüncü Komisyonun Tutanakları ile Raporları(İktisat ve Maliye Sorunları) (2001), Çev. Seha L. Meray, Birinci Takım, Cilt III, Kitap IV, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler, 1 Şubat - 22 Nisan 1923 Görüşmelerine İlişkin Belgeler (2001), Çev. Seha L. Meray, Birinci Takım, Cilt IV, Kitap V, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler, Konferansın İkinci Dönemine İlişkin Tutanaklar ile Belgeler (23 Nisan-24 Temmuz 1923) (2001), Çev. Seha L. Meray, İkinci Takım, Cilt I, Kitap I (6. Kitap), 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar -Belgeler, Konferansın İkinci Dönemine İlişkin Tutanaklar ile Belgeler (23 Nisan -24 Temmuz 1923) (2001), Çev. Seha L. Meray, İkinci Takım, Cilt I, Kitap II (7. Kitap), 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar - Belgeler (Konferansda İmzalanan Senetler) (2001), Çev. Seha L. Meray, İkinci Takım, Cilt II, (8. Kitap), 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Kemal ÇİFTÇİ

MARX, Karl (2002), Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i, Çev. Sevim BELLİ, Üçüncü Baskı, Sol Yayınları, Ankara.

MENTEŞE, Halil (1986), Halil Menteşe'nin Anıları, 1. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.

OKUTAN, M. Çağatay (2004), Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları, 1. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

ORAN, Baskın (2001), Küreselleşme ve Azınlıklar, 4. Basım, İmaj Yayınevi, Ankara.

PARLAK, İsmet (2005), Kemalist İdeoloji'de Eğitim, 1. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.

SULTAN ABDÜLHAMİT (1984), Siyasî Hatıratım, 4. Baskı, Dergah Yayınları, İstanbul.

TALAT PAŞA (2000), Talat Paşa'nın Anıları, Haz. Alpay KABACALI, 1. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

TİMUR, Taner (1998), Osmanlı Kimliği, 3. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

TİMUR, Taner (2001), Türk Devrimi ve Sonrası, 5. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

TOLON, Ahmet Hürşit (2004), Birinci Dünya Savaşı Sırasında Taksim Anlaşmaları ve Sevr'e Giden Yol, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.

TOPRAK, Zafer (1986), " 70. Yıldönümünde İttihat ve Terakkî'nin 1916 Kongresi,"Tarih ve Toplum, C.6, No.33, s.133 - 138.

TUNAYA, Tarık Zafer (1998), Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt: 1, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

TUNAYA, Tarık Zafer (2003), Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt: 2, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ülkeyi Yönetenler Nutuk'u Okusun, Cumhuriyet, 29 Ağustos 2005.

VERGİN, Nur (2003), Siyasetin Sosyolojisi, Birinci Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Tarih Kimlik ve Türkiye'nin Belleğinin Dış Politikası

VOLKAN, Vamık D. ve Norman ITZKOWITZ (1999), *Ölümsüz Atatürk*, Bağlam Yayınları, İstanbul.

YURDUSEV, A. Nuri (1997), "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği," *Türkiye ve Avrupa*, Der. Atila ERALP, 1.Basım, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, s.17 - 85.

ZURCHER, Eric Jan (2000), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner GÖNEN, 9.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.